

POŠTNINA
V KRALJEVINI
JUGOSLAVIJI
PLAČANA
V GOTOVINI

ČAS

revija
leonove
družbe

letnik:

XXXI

VII

1936-37

VSEBINA:

Dr. Al. Odar: Položaj katoliške cerkve v sodobnih državah (str. 229) //
Dr. Simoniti Lojze: Problem jetike v Sloveniji (str. 245) // Obzornik: Slovenstvo
prekmurskih pisateljev (str. 255) // Ocene (str. 259) // Zapiski (str. 265)

»Čas«, revija Leonove družbe v Ljubljani, izhaja vsak mesec razen v avgustu in septembru. Uredništvo si pridržuje pravico tuintam združiti dve številki.

Naročnina: 60 Din za Jugoslavijo, 70 Din za inozemstvo letno. Za dijake velja nižja cena 40 Din, ako se jih naroči vsaj pet na skupen naslov.

Uredništvo: Dr. Janez Fabijan, univ. prof., Ljubljana, Tyrševa c. 17/III., dr. Ivan Ahčin, glavni urednik »Slovenca«, Ljubljana, Jugoslovanska tiskarna in dr. Stanko Gogala, prof. na drž. učiteljsku v Ljubljani.

Uprava: Ljubljana, Miklošičeva cesta 5; tel. št. 3030.

Račun pri Poštni hranilnici, podružnici v Ljubljani, št. 10.433 (lastnica računa Leonova družba v Ljubljani).

Odgovornost pred oblastjo: Prof. dr. Fabijan za uredništvo, ravnatelj Karel Čeč za Jugoslovansko tiskarno.

Ponatiskovanje razprav je dovoljeno samo s privolitvijo uredništva in z navdbo vira.

V oceno smo prejeli:

Razprave znanstvenega društva v Ljubljani. Zv. 12 (historični odsek zv. 4): Dr. Anton Ocvirk, *Teorija primerjalne literarne zgodovine*. 1936.

Zv. 13 (filološko-lingvistični odsek zv. 2): Ivan Grafenauer, *Karolinška kateheza ter izvor brižinskih spomenikov in čina nadb ispovedajštím*, se. 1936.

Zv. 15 (filološko-lingvistični odsek zv. 3): R. Nahtigal, *Starocerkenoslovanske študije*. 1936.

Od Jugoslovanske knjigarne v Ljubljani:

Ing. Drago Mattanovich, *Elektrotehnika II*. (Zbirka Kosmos.) 1936.

Franc Jaklič, *Izbrani spisi*, I. zvezek, Uredil Janez Logar. 1936.

Dolores Vieser — Jan. Pucelj, *Pevček*. (Ljudska knjižnica 61.) 1936.

E. v. Handel-Mazzetti — dr. I. Pregelj, *Jese in Marija*, I. del. (Leposlovna knjižnica 24.) 1936.

* * *

Matija Kulunčić D. J., *Blagoslovine sv. katoličke crkve*. Split. — Hrvatska knjižara. 1937.

Položaj katoliške cerkve v sodobnih državah.

Dr. Al. Odar.

(Nadaljevanje.)

IV.

Že v uvodu smo omenili, da je stališče moderne državnopravne teorije, sprejete v ustave evropskih držav, o razmerju do vere in cerkve bistveno različno od stališča katoliške cerkve. Katoliška cerkev nujno zahteva, ker ji takô naroča njena božjepravna ustava, da države priznajo njeno duhovno suverenost, to je pravico, da zadeve, ki spadajo v cerkveno področje, cerkev sama in samostojno ureja, da ima torej nezavisno lastno zakonodajo, lastne organe in lastno upravo, ki se izvršuje po njenih zakonih. Glede mešanih zadev pa, to je takšnih, ki spadajo po svoji naravi ali po zgodovinskem razvoju delno v cerkveno delno pa v državno področje, stopa cerkev v dogovore s suvereno državo. Duhovna suverenost cerkve je drugega reda kot državna suverenost, zato se nikakor ne izključujeta, ako se vsaka od nju pravilno omeji. Brezmejna pa nobena človeška suverenost biti ne more.

Moderna država naziranja o cerkveni suverenosti navadno noče priznati, pač pa je pripravljena priznati cerkvam in nekrščanskim verskim družbam avtonomijo. To versko avtonomijo je mogoče umevati ožje in širše. Verska avtonomija v ožjem pomenu pomeni, »da versko družbo upravljajo njeni lastni funkcionarji, toda na osnovi državnih zakonov; verska družba sama pa nima zakonodajne pravice«¹. Taka avtonomija (»self-administration«) je ponekod priznana judovski verski organizaciji. V širšem pomenu pa obsega avtonomija pravico do delne lastne zakonodaje in lastno upravo, ki jo izvršuje verska družba po svojih organih na osnovi svojih in državnih zakonov. Pri tej avtonomiji navadno razlikujemo notranje in zunanje cerkvene zadeve (posle); notranje upravlja cerkev samostojno (prim. odst. 3, čl. 11 naše državne ustave z dne 3. septembra 1931), zunanje

¹ Hobza, Questions de droit international concernant les religions v Recueil des cours 1924, IV., tome 5 de la Collection, izd. Académie de droit international, l. 1925, str. 400.

pa pod državnim nadzorstvom (»v mejah zakona«, gl. naved. odstavek naše ustave). Moderne državne ustave umevajo pod svobodo vere, vesti in kulta, ki je v njih običajno zajamčena, versko avtonomijo v opisanem širšem pomenu. Svoboda vere in vesti se nanaša na posamezne državljane, svoboda kulta pa na verske organizacije, ker navadno kult samo te izvršujejo. Pomniti pa je, da moderne državne ustave ne pojmujejo cerkve kot nekaj apriornega, kakor so to pojmovalle še nekatere ustave v 19. stoletju, marveč le kot posledico združevalne pravice državljanov.

Čeprav se verska avtonomija v Evropi skoraj povsod enako naglaša, vendar razlikujemo, kakor smo tudi že v uvodu omenili, dva moderna cerkvenopolitična sistema, namreč sistem paritetne države in sistem ločitve cerkve od države. Prvi sistem razlikuje priznane in nepriznane vere; tendenca pa je ta, da se razlika med priznanimi in nepriznanimi verami čim bolj zabrisuje in da se končno priznajo vse vere, ako le ne pridejo v nasprotje »z javnim redom in javno moralo«. Razlika med obema sistemoma ostane samo še v tem, da je v sistemu paritetne države priznan »usvojenim in priznanim« veram značaj javnopravne korporacije, v sistemu ločitve cerkve od države pa jim ta značaj ni več priznan. Navzlic istemu načelu o verski avtonomiji uživa katoliška cerkev tudi v državah, ki so si usvojile isti cerkvenopolitični sistem, v dejanskem življenju svobodo v zelo različni meri. Dejanska svoboda katoliške cerkve v določeni državi zavisi, kakor smo že omenili, od različnih činiteljev.

Mirovne pogodbe iz leta 1919-20 (z Jugoslavijo, s Češkoslovaško, s Poljsko, z Avstrijo, z Bolgarijo in Madjarsko) omenjajo zaščito verskih manjšin.² Z načelom svobode vere, vesti in kulta, ki so ga sprejele sodobne evropske ustave, se ta zaščita ne sklada dobro. »Zaščita verskih manjšin je povsem izjemna in orientalska ustanova; nastala je v Turčiji in potrebam civilizacije v območju verskega prava še danes ustreza.«³

Moderne evropske države so laicistične. Nekateri vidijo v tem ideal, ki ga priporočajo tudi meddržavnemu pravu. Zgledi današnjih dni pa kažejo, kako malo uspešno iščejo mnoge evropske države osnove za svojo ureditev, ko so zapustile krščanski temelj in sprejele akrščansko in areligiozno stališče. S tega stališča je popolna ločitev cerkve od države povsem logična in so sedanje ureditve razmerja med katoliško cerkvijo in državami, ki smo jih srečali po ev-

² Prim. Korošec Viktor, Mednarodna zaščita manjšin v Jugoslaviji, Čas 1923/24, 3—16.

³ Hobza, o. c. 407. Glede manjšin primerjaj zlasti še Duparc, La protection des minorités 1922 in Erlcr, Das Recht der nationalen Minderheiten 1931.

ropskih ustavah, večkrat naravnost zastarel petrofakt. Čisto drugo vprašanje pa je, če je to moderno stališče pravilno in za človeško družbo koristno. Za nas katoličane ni prav nobenega dvoma, da do pravega miru med krščanskimi narodi priti ne more, dokler države ne sprejmejo načel, ki jih je klasično orisal Leon XIII. v okrožnici o krščanski ureditvi držav iz leta 1885.

Po teh dostavkih k opisu položaja katoliške cerkve v evropskih državah si oglejmo položaj te cerkve v ostalih delih sveta. Preden pa začnemo opisovati posamezne kontinente, naj omenim še nekatere splošne stvari.

V.

Bilo je že povedano, da spadajo skoraj vse cerkvene pokrajine zunaj Evrope, če izvzamemo Ameriko, med misijonske pokrajine. Ozemlje, ki spada v prednji Aziji in severni ter severnovzhodni Afriki pod kardinalsko kongregacijo za vzhodno cerkev, kakor tudi ozemlje portugalskega patronata za opis položaja v celoti ne igrata posebne vloge.

Misijonske pokrajine se nahajajo ali v samostojnejših državah ali pa v ozemlju, ki državnopravno ni docela samostojno (kolonije, angleški dominijoni, mandati). Krščanstvo v misijonskih pokrajinah so štitele razne meddržavne pogodbe in mednarodno pravo sploh.⁴ Po svetovni vojni se je sicer mednarodnopravna zaščita krščanstva v poganskih izvenevropskih pokrajinah precej skrčila, oziroma točneje povedano, se je postavila na laicistično stališče humanitete in civilizacije, vendar popolnoma le ni prenehala. Zato moramo v okviru tega članka vsaj na kratko omeniti verski (misijonski) protektorat, misijonski patronat in moderni mandatni sistem.⁵

Že v 12. in 13. stoletju so začele evropske države, najprej trgovska italijanska mesta, potem pa tudi Francija in druge krščanske evropske države, jemati v zaščito kristjane v mohamedanskih pokrajinah v Afriki in Mali Aziji. S Turčijo so sklepale Francija in druge

⁴ Prim. zlasti Grentrup, *Ius missionarium* I, 1925, ki pregledno opisuje zgodovinski razvoj in sedanje stanje mednarodno pravne zaščite misijonstva; dalje Goyau, *La condition international des missions catholiques* v *Recueil des cours* 1929, I., tome 26 de la Collection, izd. Académie de droit international I. 1930., str. 81—206; Grentrup, *Die Missionsfreiheit nach den Bestimmungen des geltenden Völkerrechts* 1928; Delos, *La situation des Missions catholiques dans le Droit International actuel* v *Revue générale de Droit International Public*, Nr. 5, 3e Série, t. VI. Paris 1935, str. 571 in nsl.

⁵ Prim. k temu še Bierbaum, *Mission und Völkerrecht* v *Zeitschrift für Missionswissenschaft* 1933, 289—307; Sägmüllerjev članek *Protektorat* v *Staatslexicon der Görresgesellschaft* IV^{3—4}, 388/94 in Bierbaumov članek *Protektorat* v istem *Staatslexicon* IV⁵, 460/3 ter Grotenov članek *Mandat* v *Staatslexicon* III⁵, 1138 in nsl.

evropske države v ta namen tako zvane kapitulacije. Verski protektorat, ki se je na ta način razvil, je imel več oblik. Včasih je nudil zaščito le kristjanom, ki so pripadali dotični državi, včasih vsem evropskim državam, včasih pa vsem kristjanom sploh. Med verskimi protektorati je omeniti zlasti francoski verski protektorat na bližnjem in daljnem⁶ azijskem vzhodu, ker ga je sv. stolica posebej priznala in naročala misijonarjem do zadnjih decenijev 19. stoletja, naj se obračajo v potrebi le na zastopnike francoske države v Orientu. Za usluge, ki jih je francoski verski patronat nudil katoliški veri, je priznala sv. stolica leta 1742 predstavnikom francoske države v Orientu posebne liturgične časti, ki so bile znova urejene leta 1927.⁷ Verski protektorati so se izvajali zlasti v turškem cesarstvu; v sedanji Turčiji je bil verski protektorat l. 1923 odpravljen; v onih pokrajinah turškega cesarstva, ki so postali mandati, pa je suspendiran.⁸

Za razvoj katoliških misijonov v španskih in portugalskih kolonijah je bil od začetka novega veka do prav zadnjega časa pomemben *m i s i j o n s k i p a t r o n a t* — španski in portugalski patronat —, ki je organizacijo cerkvenih pokrajin v teh kolonijah tesno zvezal s špansko in portugalsko državo. Španski patronat danes več ne obstoji; portugalski pa sicer še ni prenehal, vendar je postal brezpomemben.⁹

Člen 22 pakta Zveze narodov je na ozemlju, ki je bilo v lausnanski mirovni pogodbi definitivno odvzeto Turčiji, in iz kolonij, ki so bile v versajski mirovni pogodbi odvzete Nemčiji, ustanovil posebne meddržavnopravne *m a n d a t e*.¹⁰ Teh mandatov so tri vrste, tako zvan A, B in C mandat. Mandati A so postale pokrajine, ki so bile odvzete Turčiji, namreč Sirija in Libanon (pod Francijo), Palestina in Irak¹¹ (pod Anglijo). So to ozemlja, o katerih pravi navedeni člen v 4. odstavku, »da se morejo priznati za neodvisne države pod pogojem, da vodijo njih upravo nasveti in pomoč madatarja toliko časa, dokler ne bodo same zmožne se upravljati.«¹² O svobodi vere, vesti in kulta v mandatih A omenjeni člen 22 pakta nima določb,

⁶ Na Kitajskem od l. 1842—1912, na Japonskem od l. 1840—1889.

⁷ Gl. »Čas« 1936/37, 183.

⁸ Razvoj opisuje *Grentrup*, *Ius missionarium* 226—253.

⁹ Prim. *Grentrup*, *Ius missionarium* 194—225.

¹⁰ Prim. *Van Rees*, *Les Mandats Internationaux*, 2 zv. Paris 1928; *Strupp*, *Grundzüge des positiven Völkerrechts* 1932, 59 in nsl.

¹¹ Do l. 1932.

¹² »Certaines communautés qui appartenaient autrefois à l'Empire ottoman, ont atteint un degré de développement tel que leur existence comme nations indépendantes peut être reconnue provisoirement, à la condition que les conseils et l'aide l'un mandataire guident leur administration jusqu'au moment où elles seront capables de se conduire seules.«

pač pa so pogodbe o posameznem izmed teh mandatov sprejele za-
devno načelo iz člena 11, odst. 3¹³ senžermenske pogodbe (z dne
10. septembra 1919)¹⁴ (člen 6, odst. 2,¹⁵ člen 8, odst. 1,¹⁶ člen 9,¹⁷
člen 10, odst. 1¹⁸ mandata za Sirijo in Libanon; podobno člen 9, odst.
2; člen 15, odst. 1; člen 16 mandata za Palestino; člen 3 in 12 pogodbe
med Anglijo in Irakom leta 1922).¹⁹ Navzlic zaščiteni svobodi pa je
misijonsko delovanje v teh prokrajinah skoraj onemogočeno.²⁰

Mandati B so postale nemške kolonije v srednji Afriki (Togo,
Kamerun in nemška vzhodna Afrika). To so ozemlja »z manjšim raz-
vojem«, v katerih mora mandatar po 5. odst. člena 22 pakta Zveze
narodov takoj prevzeti upravo, mora pa se pri tem držati nekaterih
določil (n. pr. glede prepovedi trgovine s sužnji, z orožjem in alko-
holom). Glede verske svobode nalaga ista določba mandatarju, da
prevzame upravo v mandatih B pod pogoji, »ki bodo zagotovili svo-
bodo vesti in vere brez kakršnekoli omejitve razen te, ki jo nalaga
skrb za javni red in nraavnost« (qui garantiront la liberté de conscien-
ce et de religion, sans autres limitations que celles que peut imposer
le maintien de l'ordre public et des bonnes moeurs). Statut za man-
date B, ki ga je odobril svet Zveze narodov 20. julija 1922, je v

¹³ »La liberté de conscience et le libre exercice de tous les cultes sont
expressément garantis à tous les ressortissants des Puissances signataires et à
ceux des Etats, Membres de la Société des Nations, qui deviendront partie à la
présent Convention. Dans cet esprit, les missionnaires auront le droit d'entrer, de
circuler et de résider sur le territoire africain, avec faculté de s'y établir pour
poursuivre leur oeuvre religieuse.« Prim. Van Rees, o. c. II, 160.

¹⁴ To je pogodba, ki je revidirala Kongov pakt; o njej bomo še govorili.

¹⁵ »Le respect du statut personnel des diverses populations et de leurs
intérêts religieux sera entièrement garanti. En particulier, le Mandataire exer-
cera le contrôle de l'administration des Wakoufs, en parfaite conformité avec
les lois religieuses et la volonté des fondateurs.«

¹⁶ Le Mandataire garantira à toute personne la plus complète liberté de
conscience, ainsi que le libre exercice de toutes les formes de cultes compatibles
avec l'ordre public et les bonnes moeurs. Il n'y aura aucune inégalité de traite-
ment entre les habitants de la Syrie et du Libanon du fait des différences de
race, de religion ou de langue.«

¹⁷ »Le Mandataire s'abstiendra de toute intervention dans l'administration
des Conseils de fabrique ou dans la direction des communautés religieuses et
sanctuaires des diverses régions, dont les immunités sont expressément garanties.«

¹⁸ »Le contrôle exercé par le Mandataire sur les missions religieuses en
Syrie et au Liban se bornera au maintien de l'ordre public et de la bonne
administration; aucune atteinte ne sera portée à la libre activité des dites missions
religieuses. Les membres de ces missions ne seront l'objet d'aucune mesure
restrictive du fait de leur nationalité, pourvu que leur activité ne sort pas du
domaine religieux.«

¹⁹ V poznejši pogodbi iz l. 1927 ni teh določb. (Van Rees, o. c. II,
161, op. 1).

²⁰ Gl. »Čas« 1936/37, 179 in tam op. 10.

členu 7 najprej ponovil pravkar navedeno besedilo člena 22, odst. 5 pakta, nato pa določil, da imajo misijonarji, ki prihajajo iz držav, ki so članice Zveze narodov, četvorno pravico, namreč a) priti v ozemlje, se tam gibati in stalno bivati; b) pridobivati in posedovati imovino; c) graditi stavbe za verske namene, in č) odpirati šole. Zanimivi tekst se glasi: »La Puissance mandataire assurera, dans l'étendue du territoire, la pleine liberté de conscience et le libre exercice de tout les cultes, qui ne sont contraires ni à l'ordre public, ni aux bonnes moeurs; elle donnera à tous les missionnaires ressortissants de tout Etat membre de la Société des Nations la faculté de pénétrer, de circuler et de résider dans le territoire²¹ d'y acquérir et posséder des propriétés, d'y élever des bâtiments dans un but religieux' et d'y ouvrir des écoles, étant entendu, toutefois, que le Mandataire aura le droit d'exercer tel controle qui pourra être nécessaire pour le maintien de l'ordre public et d'une bonne administration, et de prendre à cet effet toutes mesures utiles.« (Mandatarna oblast zagotavlja za vse ozemlje popolno svobodo vesti in svobodno izvrševanje kakršnegakoli kulta, da le ni nasproten javnemu redu ali nramnosti; misijonarjem, ki pripadajo državam, članicam Zveze narodov, dovoljuje vstopiti v ozemlje, po njem potovati in se naseliti, pridobivati in posedovati imovino, graditi bogoslužne stavbe in odpirati šole; seveda pa ima mandatar pravico izvrševati kontrolo, v kolikor je potrebna za vzdrževanje javnega reda in za dobro upravo, in odrediti v ta namen vse potrebno.)

Nemške kolonije v južnozpadni Afriki in v Južnem morju so postale mandati C. Upravljajo se kot »une partie intégrante« mandatarjevega ozemlja po mandatarjevih zakonih »sous réserve des garanties prévues plus haut dans l'intérêt de la population indigène«²² Za te mandate velja statut, ki ga je odobril svet Zveze narodov 17. decembra 1920. O veri in misijonarjih ima v tem statutu določbo čl. 5, ki se v tem loči od določbe v členu 7 statuta za mandate B, da ne omeinja pravic misijonarjev, navedenih pod b) do č) (pridobivati in posedovati imovino; graditi stavbe za verske namene in odpirati šole).²³

Člen 12 versajske pogodbe določa, da odločajo o nemških državljanih v bivših nemških kolonijah — za misijonarje ni izjeme — krajevne oblasti, ki morejo, ako smatrajo za potrebno, odrediti, da se vrnejo v domovino, ali pa jim dovoliti, da pod določenimi pogoji

²¹ Prim. čl. 11, odst. 3 senžermenske pogodbe; tekst zgoraj v op. 13.

²² Čl. 22, odst. 6 pakta Zveze narodov.

²³ Ali ima ta omejitev pravic v statutu za mandat C praktično kakšen pomen, je sporno. (Prim. Goyau, o. c. 176, ki citira Alberta Millota, ki se v delu o mandatih zelo nepovoljno izraža o njej, ter Van Rees, o. c. II, 162, ki pravi, da omejitev praktično ni povzročila kakih težav.)

ostanejo.²⁴ Statuta za mandate B in C ščitita le misijonarje iz držav, ki so članice Zveze narodov; zato do leta 1926 nemški misijonarji niso bili deležni te zaščite. Pač pa jim je zagotovila neko zaščito nemška država s pogodbami, ki jih je sklenila s Kitajsko (20. maja 1920), z Vel. Britanijo (2. decembra 1924), s Portugalsko (20. marca 1926), z Združenimi državami Severne Amerike (8. decembra 1923), s Siamom (20. februarja 1925) in z Južnoafriško Unijo (23. okt. 1923).²⁵

Ko govorimo o meddržavnopravni zaščiti vere in misijonov, moramo omeniti stalno komisijo za mandate, ki kot posvetovalni organ pregleduje letna poročila držav mandatarjev in nato predloži svoje mnenje svetu Zveze narodov. Pri tem zadene večkrat na misijonska vprašanja. Tako je leta 1923 angleški zastopnik v poročilu o Tanganyiki predlagal radi medverskih sporov, da bi se Tanganyika razdelila podobno, kot je razdeljena angleška kolonija Kenya, v razne interesne sfere, ki bi se izročile posameznim krščanskim misijonom. Komisija pa je ta predlog odklonila in svet Zveze narodov je njej pritrdil (12. decembra 1923).²⁶

Drugi primer, ko se je bavila mandatska komisija z misijoni, je nastal l. 1925 ob poročilu o južnozahodni Afriki. Šlo je za to, ali je v soglasju s svobodo vere in kulta, ki je zajamčena v statutu, kakor smo videli, ako državna oblast postavi za pogoj, da podeli misijonarjem pravico delovati, to, da bodo misijonarji pospeševali njene gospodarske interese.²⁷ Leta 1931 pa je izdelala mandatska komisija predloge o zaščiti svobode vere, vesti in kulta v ozemljih, ki prenehajo biti pod mandatom; te predloge, ki so določali, da je taka osamosvojena država dolžna nadalje nuditi omenjeno zaščito, je svet Zveze narodov sprejel 4. septembra 1931.²⁸

Značaj zaščite, ki jo nudi moderno mednarodno pravo svobodi vere in misijonstva, se jasno pokaže, ako primerjamo Kongov pakt, sklenjen 26. februarja 1885 v Berlinu, s pogodbo, sklenjeno 10. septembra 1919 v Saint-Germain-en Laye,²⁹ ki je Kongov pakt revidi-

²⁴ »Le gouvernement exerçant l'autorité sur ces territoires pourra prendre telles dispositions qu'il jugera nécessaires, en ce qui concerne le rapatriement des nationaux allemands qui s'y trouvent et les conditions dans lesquelles les sujets allemands d'origine européenne seront, ou non, autorisés à y résider, y posséder, y faire le commerce ou y exercer une profession.«

²⁵ Grentrup, Die Missionsfreiheit 107/8; Goyau, o. c. 177.

²⁶ Van Rees, o. c. II. 163/4.

²⁷ Poročilo je navajalo, da je teritorialna oblast dovolila misijonarjem, naseliti se v Ovambolandu, ko so se pismeno zavezali »d'encourager les indigènes soumis à leur influence à chercher du travail dans le Sud-Ouest africain proprement dit, c'est-à-dire dans la zone de police« (cit. Van-Rees, o. c. II, 165).

²⁸ Bierbaum, Mission und Völkerrecht 299.

²⁹ Tekst v Treaties, acts and regulations relating to missionary freedom, London 1923, 8 in nsl; Grentrup, Ius missionarium 470.

rala. Kongov pakt je nudil krščanskim misijonarjem posebno zaščito (*Les missionnaires chrétiens... seront... l'objet d'une protection spéciale*, čl. 6, odst. 2); jamčil je svobodno in javno izvrševanje kulta in pravico organizirati misijone brez kakršnekoli omejitve (*«Le libre et public exercice de tous les cultes, le droit d'ériger des édifices religieux et d'organiser des missions appartenant a tous les cultes ne seront soumis à aucune restriction ni entrave»*, čl. 6, odst. 3). Pogodba iz l. 1919 v ustrežajočem čl. 11 več ne omenja posebne zaščite krščanskim misijonarjem, pač pa jo nudi znanstvenim misijam (*missions scientifiques*); prav tako ne spominja več krščanskih misijonov.³⁰ V Kongovem paktu je bila pravica verskega delovanja neomejena. Senžermenska pogodba pa pozna dve omejitvi; omejena pravica se namreč more omejiti, ako to zahteva skrb za varnost in javni red (*nécessaires au maintien de la sécurité et de l'ordre public*), ali pa radi »uporabe ustavnega prava oblasti, ki izvaja avtoriteto v afriškem teritoriju« ([*restrictions qui résulteront*] de l'application du droit constitutionnel de chacune des puissances exerçant l'autorité dans les territoires africains). Zadnja od navedenih omejitev zelo oslabi veljavo mednarodnopravne zaščite, ko jo podvrže krajevnim zakonom. Kongov pakt je dalje ščitil vse misijonarje, pogodba iz leta 1919 pa le misijonarje držav, ki so jo podpisale (Belgija, Francija, Italija, Japonska, Portugalska, Vel. Britanija in Združene države Severne Amerike), in misijonarje iz onih držav članic Zveze narodov, ki bi k njej pozneje pristopile. Končno je omeniti še neko pozitivno razliko: Kongov pakt je veljal za Kongovo kotlino, senžermenska pogodba pa velja za vsa afriška ozemlja, kjer imajo države, ki so jo podpisale, svojo oblast.

Primerjava omenjenih dveh pogodb pokaže, da moderno mednarodno pravo glede verskih vprašanj več ne stoji na krščanskem stališču, pač pa na stališču človeških pravic in civilizacije, krščanstvu več ne nudi privilegijev, pač pa aplicira nanj norme občega prava. Meddržavno pravo je v tem pogledu prišlo na isto stopnjo razvoja, na kateri so državna prava.³¹

³⁰ O svobodi vesti in kulta in gibanja misijonarjev govori tretji odstavek čl. 11; besedilo glej zgoraj v opombi 13.

³¹ O praktični pomembnosti mednarodno pravne zaščite katoliškega misijonstva so sodbe različne. Prim. Th a u r e n, *Die Akommodation im katholischen Heidenapostolat*, 1927, 76; S c h m i d l i n, *Übernationalität der katholischen Weltmission*, *Zeitschrift für Missionswissenschaft* 1928, 302 in nsl.; B i e r b a u m, *Mission u. Völkerecht* 291 in nsl.; G o y a u, o. c. 81 in nsl.; sistematično razpravlja o tem G r e n t r u p, *Ius missionarium* 180—194. Prakso sv. stolice je pojasnil papež Pij XI. v pismu z dne 15. junija 1926 na misijonske cerkvene poglavarje na Kitajskem (*Acta Apostolicae Sedis* 1926, 306/7).

VI.

Anglija, Francija, Holandska in Portugalska imajo kolonije po različnih delih sveta; zato bo radi preglednosti na mestu, da očrtamo osnovna načela cerkvene politike teh držav v kolonijah, predno si ogledamo posamezne kolonije.

Stališče Anglije do katoliške cerkve in misijonov je bilo v kolonijah do l. 1914 na kratko tole:³² Misijonarji katerekoli narodnosti so bili svobodni. Za njih versko delo se država ni brigala; njihovo kulturno prizadevanje pa je podpirala. Vendar pa svoboda ni bila povsod neomejena. V pretežno mohamedanskem ozemlju je bilo prepovedano misijonariti. Nekatere kolonije so bile razdeljene v protestantsko in katoliško ozemlje. Anglija je izdala o verskih zadevah izredno malo zakonov. Temeljno določbo je obsegala slovesna izjava kraljice Viktorije iz l. 1858, ki je formalno veljala le za Indijo, eksemplarično pa tudi v drugih kolonijah. V izjavi se naglašja, da so pred zakonom pripadniki vseh ver enakopravni. Uradnikom je ostro prepovedano, kakorkoli se vmešavati v verske zadeve.³³

Po svetovni vojni je Anglija uredila misijonsko vprašanje v kolonijah, ki nimajo lastne zakonodaje,³⁴ s tremi zakoni, imenovanimi memorial A, B, C. Za katoliške misijone velja memorial B. Ta dokument razlikuje dve vrsti misijonskih družb in misijonarjev, priznane (recognized) in ostale. Med prve spadajo misijonarji iz Britanije in iz zavezniških (med vojno) narodov, v drugo pa misijonarji iz drugih držav. Slednji morajo vsak zase dobiti dovoljenje državne oblasti, da morejo misijonariti. Glede prvih sporoča imena državni oblasti westmünsterski nadškof. Misijonarjem iz Nemčije in Avstrije je bilo po čl. 3 omenjenega dokumenta prepovedano misijonariti v obeh Indijah.³⁵

Glede francoskih kolonij je kratko omeniti naslednje:³⁶ Že 22. januarja 1903 je sklenil francoski parlament, da se mora odstraniti iz vseh zavodov v kolonijah vsak verski znak; sklep se ni povsod izvršil. Ločitveni zakon z dne 9. dec. 1905 je v čl. 43 določal, da se mora zakon o ločitvi izvesti tudi v kolonijah, ne da bi se kako omilil ali poostril (prim. čl. 3 zak. z dne 28. marca 1907). V Alžiru je bil nato ločitveni zakon izveden z dekretom z dne 27. septembra 1907, na Madagaskarju 11. marca 1913; v ekvatorski Afriki velja

³² Grentrup, *Ius missionarium* 287—301.

³³ Tekst pri Grentrup, *Ius missionarium* 288. Prim tudi Jerom A. Saldanka, *Civil-ecclesiastical law applicable to Christians in British India* 1935.

³⁴ Združene avstralske države in Južnoafriška Unija sta uredili zadevno vprašanje posebej.

³⁵ Memorial B je ponatisnil Grentrup, *Ius missionarium* 450—454.

³⁶ Grentrup, *Ius missionarium* 317—326.

dekret z dne 27. maja 1921 in v zapadni Afriki z dne 14. februarja 1922. V francoskih kolonijah v Ameriki je bila izvedena ločitev leta 1911. V indijskih kolonijah pa Francija ne aplicira zakona o ločitvi in ostalih kulturnobožnih zakonov.

Pri holandskih kolonijah je treba razlikovati med vzhodno-indijskimi in zahodno-indijskimi (ameriškimi) kolonijami. Za vzhodno-indijske kolonije deloma še danes velja konkordat s sv. stolico z dne 2. januarja 1847 in dekret holandske vlade z dne 2. septembra 1854, ki oba določata svobodo vere.³⁷ Po zakonu iz l. 1925 je zagotovljena verska svoboda in svoboda privatnega božičastja, za javni kult je potrebno državno dovoljenje. Holandska posebnost v vzhodnih indijskih kolonijah je, da strogo razlikuje katoliške in protestantske teritorije. V ameriških holandskih kolonijah ni navedenih omejitev.

V Portugalski je bila l. 1911 cerkev ločena od države; dekret z dne 25. novembra 1913 je določil, da se mora ločitveni zakon raztegniti tudi na kolonije. Portugalskega patronata v Indiji se ločitveni zakon in dekret nista dotaknila; zato je ostala ureditev iz portugalskega konkordata iz l. 1886, dokler ju ni zamenjala nova ureditev v pogodbah med sv. stolico in Portugalsko z dne 3. maja 1928³⁸ in 29. junija 1929.³⁹ Za portugalske kolonije v Afriki in za otok Timor je uredil verske zadeve dekret z dne 2. januarja 1920, ki ga je delno spremenil dekret z dne 26. avgusta 1922.⁴⁰ Država skrbi v gmotnem oziru za misijonarje; misijonarji se smatrajo za državne uradnike kot »agentes de civilização«. Posebnost te portugalske zakonodaje, da pozna poleg običajnih misijonov, ki jih imenuje verske (missões religiosas), še laične misijone (missões laicas). Te podpira prav tako kot prve. Dalje ne pozna cerkvenih poglavarjev, marveč le direktorje misijonov. Za misijone se skratka zanima le kot za civilizacijsko ustanovo.⁴¹

VII.

Preidemo k opisu položaja, ki ga ima katoliška cerkev v posameznih državah in pokrajinah zunaj Evrope. Začnimo z Ameriko,

³⁷ Prim. Grentrup, *Ius missionarium* 264; tekst konkordata in dekreta pri Grentrup, o. c. 446—450.

³⁸ Pogodba (accordo fra la Santa Sede e il Portogallo) se pričinja: »La Santa Sede e il Governo Portoghese, avendo riconosciuto le difficoltà che presenta l'esecuzione del Concordato del 1886, a causa delle profonde modificazioni avvenute, sia in Portogallo sia nella vita religiosa delle Indie, specialmente dopo la guerra, si sono messi d'accordo per regolare la circoscrizione delle Diocesi, la nomina dei Vescovi e la doppia giurisdizione, delle quali tratta il citato Concordato...«

³⁹ O meliaporski škofiji.

⁴⁰ Tekst pri Grentrup, *Ius missionarium* 435—445.

⁴¹ Prim. Grentrup, *Ius missionarium* 215—225

ker ima ta za Evropo največ rednih cerkvenih pokrajin. Že zgoraj pa je bilo omenjeno, da je skoro v vseh ameriških državah še vedno nekaj misijonskega ozemlja. Tako na severu Alaska z 11.000 katoličani in nekaj ozemlja v Kanadi, kjer je 71.000 katoličanov; v srednji Ameriki je skoro v vsaki državi nekaj misijonskega ozemlja, ki ima skupno pol milijona katoličanov. V južni Ameriki zavisi od kongregacije de propaganda 1.400.000 katoličanov, od teh jih je samo v Kolumbiji 525.000. Za južno Ameriko je treba opomniti še to, da je tam težko razločevati redno cerkveno ozemlje od misijonskega.⁴²

Države in kolonije v Ameriki so deloma katoliške, deloma nekatoliške. One, ki so bile pod vplivom katoliške kolonialne države (Španija, Francija), so katoliške, ostale so nekatoliške.

Pravni položaj katoliške cerkve je v ameriških državah v kratkem tale:⁴³

1. K a n a d a.⁴⁴ V tem angleškem dominionu je med prebivalci 40% katoličanov (po statistiki iz l. 1931 je prebivalcev 10,376.786 in katoličanov 4,285.388).⁴⁵ Po ustavi iz l. 1867 (Actus Americae Britannicae Septentrionalis) je cerkev ločena od države. Čl. 129 (section 129) cit. ustave je potrdil vso prejšnjo (pokrajinsko) zakonodajo, ki ustavi ne nasprotuje. Kanado sestavlja devet nesamostojnih držav (status non sui iuris, imenovanih province), Yukon in severna ozemlja; osem od teh provinc je bilo pod vplivom angleškega prava in imajo tudi protestantsko večino prebivalcev; provinca Quebec pa je bila pod vplivom francoskega prava in je večina prebivalcev francoskega rodu in katoliške vere. Kljub načelni ločitvi cerkve od države je razmerje med cerkvijo in državo po različnih provincah različno.⁴⁶ Konfesionalne šole so v Kanadi dovoljene; v javnih šolah se poučuje verouk, a za učence ni obvezen.

V Kanadi je 41 rednih cerkvenih pokrajin (10 nadškofij, 30 škofij in ena opatija nullius) in 8 apostolskih vikariatov (v teh je nad 71.000 katoličanov). Vrh tega je še ena vzhodna škofija za Ukrajince.

⁴² Oficijozno poročilo v Guida 64 pravi: »Al di fuori dei territori di Propaganda, vi sono molte regioni in cui esistono le condizioni della missione. Tuttavia in molti paesi del continente vi è una mentalità peculiare che si oppone alla designazione di zone entro i loro confini come zone di missione. Da ciò la grande difficoltà di conoscere con precisione l'estensione di queste missioni.«

⁴³ Številke o prebivalstvu in katoličanih so vzete, če ni drugače označeno, iz oddelka »I paesi del mondo missionario« v Guida 119—365; podatki o cerkveni organizaciji iz Annuario pontificio za l. 1934.

⁴⁴ C a r o n, prof. na univerzi v Ottawi, De relationibus inter ecclesiam et statum in ditone Canadensi, Ius pontificium 1933, 150—162; isti Evolutio nova legislationis ecclesiastico-civilis in provincia Quebecensi, Ius pontificium 1936, 199—209.

⁴⁵ Prim. Ius pontificium 1936, 200. Indijancev je 115.000 in Eskimov 12.000.

⁴⁶ Prim. Ius pontificium 1933, 157—162.

2. **Združene države Severne Amerike (USA).** Je zveza 49 držav s 122.000.000 ljudi; od teh je katoličanov nad 20 milijonov, torej ena šestina. Po ustavi je cerkev popolnoma ločena od države. V prvi popravljeni ustavi iz l. 1791 je temeljno razmerje do cerkev in ver takole izraženo: Kongres ne more izdati nobenega zakona, ki bi urejal vero ali prepovedoval nje svobodno izvrševanje.⁴⁷ Zvezna ustava pušča državam svobodo glede razmerja do ver. Državne vere ne prizna nobena država. V državnih šolah se verouk ne poučuje. Pravna, zlasti imovinska sposobnost cerkvenih pravnih oseb je po različnih državah različno urejena.⁴⁸

Z zakonom z dne 29. avgusta 1916 je bila ločitev cerkve od države raztegnjena tudi na kolonijo Filipine.

V Združenih državah je 15 metropolij, 90 škofij, 1 opatija nullius in 1 apostolski vikariat; vrh tega je še po en ordinariat za Ukrajince iz Poljske in za Ukrajince iz Podkarpatske Rusije.

K Uniji spada tudi **Alaska**, kjer je od 58.500 prebivalcev 11.300 katoličanov; dalje otok **Porto Rico**, ki ima poldrug milijon prebivalcev, ki so katoličani in razdeljeni v dve škofiji; in **Deviški otoki** (Virgin Islands) z 22.000 prebivalci, ki spadajo cerkveno pod škofijo San Juan na Porto Rico.

3. **Mehika.** Združene države imajo nad 16 in pol milijona prebivalcev. Po ustavi z dne 5. februarja 1917⁴⁹ je cerkev ločena od države. Po čl. 24 nav. ustave je dovoljeno izvrševati cerkvene obrede v cerkvah in v zasebnih stanovanjih; za vsako javno izvrševanje kulta je potrebno državno dovoljenje. Čl. 27 nav. ustave določa, da so javne bogoslužne stavbe državna last. Šole morajo biti popolnoma laične (čl. 30). Čl. 130, § 2 cit. ustave odgovarja zgoraj navedenemu besedilu iz ustave Združenih držav Severne Amerike.

Pri izvajanju ustave po različnih državah so se uvedle še druge omejitve cerkvene svobode (n. pr. numerus clausus za duhovnike; prepoved vsakega tudi zasebnega bogoslužja); nastalo je kruto preganjanje katoličanov, ki še traja.

V Mehiki je 8 metropolij in 25 škofij, ki spadajo vse med redne cerkvene province; pod kongregacijo de propaganda spada en apostolski vikariat.

4. **Grönlandija.** Je danska kolonija s 16.000 prebivalci. Za katoličanstvo je popolnoma zaprta. Misijonarjem je pod težkimi kaznimi prepovedano vstopiti vanjo.

⁴⁷ »Congress shall make no law respecting an establishment of religion, or prohibiting the free exercise thereof.«

⁴⁸ Zakonodajo gl. pri Badii, *Ius canonicum comparatum* 570—584.

⁴⁹ Tekst pri Ottaviani, o. c. II, 358—362.

5. **Angleške kolonije.** Poleg Kanade spadajo k britanskemu imperiju v Ameriki še naslednja ozemlja: Nova Zemlja (dominion) z 263.000 prebivalcev; cerkvenih pokrajin je pet: 1 nadškofija, 2 škofiji in 2 ap. prefekturi. Labrador (5.000 ljudi). Bermuda otočje (30.000 prebivalcev). Britanski Honduras (53.000 ljudi; od teh 31.000 katoličanov, ki imajo en apostolski vikariat). Jamaika (53.000 katoličanov od 1,073.000 prebivalcev; en apostolski vikariat). Otočje Bahama (3.800 katoličanov od 61.000 prebivalcev; ena škofija). Barbados, otoki Windward, Trinidad s Tobago (skupaj 544.000 ljudi, od teh katoličanov 230.000, ki spadajo pod nadškofijo Porth-of-Spain na Trinidadu). Britanska Guajana (katoličanov nad 30.000, ostalih kristjanov 155.000 in poganov nad 125.000; en apostolski vikariat). Otoki Falkland (2.270 ljudi; cerkveno upravno spadajo pod apostolski vikariat Magellano).

V naštetih angleških kolonijah so katoličani v manjšini. Glede cerkvenega položaja je reči, da je tak kot v angleških kolonijah vobče.

6. **Francoske kolonije.** Ločitev cerkve od države je bila v francoskih kolonijah v Ameriki izvedena l. 1911. Te kolonije imajo skoro samo katoliško prebivalstvo. So pa naslednje: St. Pierre in Miquelon (4.200 ljudi; nekatoličanov je 60; ena apostolska prefektura), Guadeloupe (268.000 ljudi; nekatoličanov 1500; ena škofija), Martinique (234.500 ljudi; nekatoličanov 130; ena škofija), Francoska Guajana (40.000 katoličanov od 43.000 prebivalcev; en apostolski vikariat).

7. **Holandske kolonije.** Dele se v dva dela: Surinam ali Holandska Guajana 27.000 katoličanov od 158.000 prebivalcev; en apostolski vikariat) in Curaçao ali Holandski Antili (65.000 katoličanov, vseh prebivalcev 75.000; en apostolski vikariat). L. 1865 je bila zagotovljena svoboda vesti in vere (zak. z dne 31. maja; isti dan je bil izdan za oba dela).⁵⁰ Misijonarji imajo tu večje pravice kot v vzhodnih holandskih kolonijah. Katoličani so si priborili pravico, da državna uprava podpira verske šole (odlok z dne 23. avgusta 1922).

Preidemo k samostojnim državam srednje in južne Amerike.

8. **Kuba.** Prebivalcev ima nad 3,600.000; skoro vsi so katoličani. Kuba nima nič misijonskega ozemlja. Cerkvenih pokrajin je šest, dve nadškofiji in štiri škofije. Po ustavi iz l. 1901 je cerkev ločena od države (pod vplivom in po zgledu Združenih držav Severne Amerike).

9. **Haiti.** Republika ima nad 2,300.000 prebivalcev; 90% je črncev in skoro 10% mulatov. L. 1860 je bil sklenjen konkordat s sv. stolico, ki je še v veljavi.⁵¹ Konkordat zagotavlja katoliški veri,

⁵⁰ Čl. 162—166, tekst pri Grentrup, *Ius missionarium* 273/4.

⁵¹ Tekst pri Mercati, *Raccolta di Concordati* 1919, 929—934.

ki je vera večine prebivalstva, posebno zaščito. Veljavna državna ustava je iz l. 1932. V republiki je ena nadškofija in štiri škofije; misijonskega ozemlja ni. V državi je apostolski nuncij.

10. **San Domingo.** Prebivalcev ima okrog 1,200.000 in eno nadškofijo. Misijonskega ozemlja ni. Večina prebivalcev je katoliške vere, ki je po državni ustavi iz l. 1896, premenjeni l. 1908, državna vera. San Domingo vzdržuje s sv. stolico diplomatsko zvezo.

11. **Guatemala.** Republika ima okrog 2,200.000 prebivalcev; 60% je čistih Indijancev. V državi so tri cerkvene pokrajine; dve redni (ena nadškofija in ena škofija) ter ena misijonska (en apostolski vikariat). Guatemala je sklenila s sv. stolico konkordat prvič 7. oktobra 1852 in drugič 2. julija 1884.⁵² Prvi konkordat je bil za cerkev ugodnejši kot drugi, ki ni več jamčil svobode za cerkveno delovanje. Po državni ustavi z dne 11. decembra 1879 je pouk v šolah laičen (čl. 18), država je postala paritetna (čl. 24); prepovedano je ustanavljati samostane (čl. 25).

12. **Honduras.** Država ima prebivalcev nad 860.000. Cerkveni distrikti so trije: ena nadškofija in ena škofija sta redni cerkveni pokrajini, apostolski vikariat je pa misijonska pokrajina. Po ustavi z dne 10. septembra 1924 je izvedena ločitev cerkve od države (čl. 53), pouk v državnih šolah je laičen (čl. 56), ustanavljanje samostanov je prepovedano. Tem določbam nasprotuje konkordat z dne 9. julija 1861, ki je v čl. 1 določal, da je katoliška vera državna vera, in v čl. 2, da mora biti pouk v šolah konfesionalen.⁵³

Honduras vzdržuje diplomatsko zvezo s sv. stolico.

13. **Salvador.** Prebivalcev ima poldrug milijon. V državi je ena nadškofija in dve škofiji; misijonskega ozemlja ni. Konkordat s sv. stolico je bil sklenjen 1862.⁵⁴ Veljavna ustava iz l. 1924.

Salvador vzdržuje diplomatsko zvezo s sv. stolico.

14. **Nikaragua.** Prebivalcev je tričetrt milijona; po večini so katoličani, 10.000 je poganov in nekaj protestantov. V državi je ena nadškofija in tri škofije, kot misijonsko ozemlje pa en apostolski vikariat. Konkordat s sv. stolico je bil sklenjen 2. novembra 1861.⁵⁵ V čl. 1 je priznal katoliško vero za državno vero. Državna ustava z dne 10. novembra 1911 ugotavlja, da so državljani katoliške vere, dostavlja pa, da ne more biti izdan noben zakon, ki bi podpiral ali oviral določeno vero. Diplomatska zveza s sv. stolico obstoji.

15. **Kostarika.** Prebivalcev je nad 540.000. V državi sta dve redni cerkveni pokrajini, ena nadškofija in ena škofija ter en apostol-

⁵² Tekst pri Mercati, o. c. 810—821; 1018—1021.

⁵³ Tekst pri Mercati, o. c. 936—948.

⁵⁴ Tekst pri Mercati, o. c. 960—970.

⁵⁵ Tekst pri Mercati, o. c. 948—959.

ski vikariat. Kostarika je sklenila konkordat s sv. stolico 7. oktobra 1852.⁵⁶ Po ustavi z dne 7. decembra 1871 je v čl. 51 priznan katoliški veri značaj državne vere. Diplomatska zveza s sv. stolico obstoji.

16. **P a n a m a.** Prebivalcev je okrog 470.000; od teh je okrog 30.000 poganov, nekaj malega protestantov; ostali so katoličani. V državi je ena nadškofija in en apostolski vikariat. Po državni ustavi z dne 13. februarja 1904 je zagotovljena popolna svoboda vsake vere, da le ne žali krščanske nrvnosti in javnega reda. Posebnost te ustave je čl. 26, ki obljublja cerkvi pomoč pri pokristjanjevanju Indijancev. Panama vzdržuje diplomatsko zvezo s sv. stolico.

17. **K o l u m b i j a.** Prebivalcev je nad 7,850.000; od teh je okrog 50.000 poganov, ostali so katoličani. V državi je 16 rednih cerkvenih pokrajin in 12 misijonskih. Redne so 4 nadškofije in 12 škofij, misijonske pokrajine pa 4 apostolski vikariati, 7 apostolskih prefektur in en misijon sui iuris. Državna ustava z dne 5. avgusta 1886 zagotavlja v členu 38, da se bo katoliška vera spoštovala kot bistven sestavni del javnega reda; čl. 41 določa, da bo javni pouk v skladu s katoliško vero. Dne 31. decembra 1887 je bil sklenjen konkordat, ki določa v prvem členu, da je katoliška vera državna vera.⁵⁷ Dne 5. maja 1928 sta država in sv. stolica sklenili poseben sporazum o organiziranju in podpiranju katoliških misijonov v državi. Kolumbija vzdržuje diplomatsko zvezo s sv. stolico.

18. **V e n e z u e l a.** Zvezna država ima nad 3,260.000 prebivalcev, med temi je 15—20.000 poganov, ostali so katoličani. V državi je 10 rednih cerkvenih pokrajin (2 nadškofiji in 8 škofij) ter 2 misijonski pokrajini (1 apostolski vikariat in 1 apostolska prefektura). Državna ustava z dne 9. julija 1931 zagotavlja svobodo vere in pouka (čl. 32) in državno zaščito cerkve (čl. 52). Konkordat s sv. stolico je bil sklenjen 26. julija 1862.⁵⁸ Po čl. 1 je bila katoliška vera državna vera. Venezuela vzdržuje diplomatsko zvezo s sv. stolico.

19. **B r a z i l i j a.** Zvezna država (23 držav) ima 43,340.000 prebivalcev, ki so razen nekaterih primitivnih plemen katoličani. V Braziliji je 99 rednih cerkvenih pokrajin in 2 apostolski prefekturi. Med rednimi cerkvenimi pokrajinami je 17 nadškofij, 72 škofij, 1 opatija nullius in 9 prelatur nullius. Z zakonom z dne 7. maja 1890 je bila izvedena ločitev cerkve od države na način, ki ni cerkvi sovražen. Ločitev je bila sprejeta tudi z ustavo z dne 24. septembra 1891.⁵⁹ Ustava zagotavlja popolno versko svobodo in nepristranost države

⁵⁶ Tekst pri Mercati, o. c. 800—809.

⁵⁷ Tekst pri Mercati, o. c. 1051—1069.

⁵⁸ Tekst pri Mercati, o. c. 971—983.

⁵⁹ Tekst pri Ottaviani, o. c. 344—345.

nasproti veram. Zvezi in državam je prepovedano finančno podpirati vere. Zakon, šole in pokopališča so proglašeni za laične (prim. čl. 11, 70, 72). Dodatno določilo iz l. 1926 k nav. čl. 72 ustave pojasnjuje, da vzdrževanje diplomatske vezi s sv. stolico ne nasprotuje omenjenemu načelu državne nepristranosti napram veram.

20. **E k v a d o r.** Prebivalcev je dva in pol milijona; poganov je do 20.000, ostali so katoličani. V državi je 7 rednih cerkvenih pokrajin (1 nadškofija, 6 škofij) in 5 misijonskih (3 apostolski vikariati, 2 apostolski prefekturi). Ekvador je sklenil s sv. stolico dva konkordata (prvi z dne 26. septembra 1862 in drugi z dne 2. maja 1881),⁶⁰ oba je država enostransko odpovedala. Omenim naj tudi to, da je bil 8. novembra 1890 sklenjen partikularen konkordat o desetinah.⁶¹ Ustava z dne 23. septembra 1906 je zagotavljala popolno versko svobodo; ustava z dne 26. marca 1929 zagotavlja le svobodo vesti (čl. 151). Verski zakon z dne 14. oktobra 1914 ni naklonjen katoliški cerkvi. V Ekvadorju ima sv. stolica apostolskega nuncija.

21. **P e r ù.** Prebivalcev je 6,147.000; od teh je nekako 90.000 poganov, ostali so katoličani. V državi je 10 rednih cerkvenih pokrajin (1 nadškofija, 9 škofij) in 4 misijonske (3 apostolski vikariati in 1 apostolska prefektura). Po državni ustavi z dne 27. decembra 1919 je katoliška vera državna vera (čl. 1); v ustavi iz l. 1860 je bilo še dostavljeno, da država ne dovoli izvrševati nekatoliškega kulta; ta dostavek je v novi ustavi izpadel. Cerkev je tesno združena z državo. Kanonsko zakonsko pravo ima veljavo v državnem področju (čl. 156 civ. zak.); l. 1897 je bil uveden zasilni civilni zakon za nekatoličane.⁶² Perù vzdržuje diplomatsko zvezo s sv. stolico.

22. **B o l i v i j a.** Prebivalcev je 3,066.000; od teh okrog 35.000 poganov, ostali so katoličani. V državi je 1 nadškofija in 6 škofij, dalje so 3 apostolski vikariati in 1 apostolska prefektura. Veljavna ustava je z dne 17. oktobra 1880; v čl. 2 določa, da je katoliška vera državna vera. Zakon iz l. 1905 je pa uvedel versko svobodo za vse, a zagotavlja, da država priznava katoliško vero. Zakoni iz l. 1906 in 1907 so omejili nekatere kleriške privilegije (glede sodstva in vojaške službe). Po zakonu z dne 30. septembra 1911 je bil uveden obvezni civilni zakon. V šolah se poučuje verouk (zak. z dne 15. januarja 1874 in 31. maja 1904). Bolivija vzdržuje zvezo s sv. stolico.

23. **P a r a g u a j.** Prebivalcev je 870.000; nekaj tisoč od teh je poganov, ostali so katoličani. V državi je ena nadškofija z dvema škofijama. Po ustavi z dne 25. novembra 1870 je priznana svoboda vsem veram; katoliška vera pa se imenuje državna vera (čl. 3). Z zakoni

⁶⁰ Tekst pri Mercati, o. c. 983—999; 1001—1013.

⁶¹ Tekst pri Mercati, o. c. 1079—1088.

⁶² Tekst pri Ottaviani, o. c. II, 362—363.

z dne 25. junija 1904, z dne 7. septembra 1907 in 15. novembra 1909 je urejena državna podpora za misijonarje med Indijanci. V Paragvaju je apostolska nunciatura.

24. **Urugvaj.** Prebivalcev je 2,090.000; skoro vsi so katoliške vere. V državi je ena nadškofija in dve škofiji; misijonskega ozemlja ni. Državna vera je katoliška; kljub temu pa je bilo v osemdesetih letih preteklega stoletja pod državnim predsednikom Santosom hudo preganjanje katoliške cerkve. L. 1909 je bila zopet upostavljena diplomatska zveza s sv. stolico.

25. **Čile.** Prebivalcev je 4,287.000; na Ognjeni zemlji je nekaj tisoč poganov, ostali so katoličani. V državi je 13 rednih cerkvenih pokrajin (1 nadškofija in 12 škofij) in en apostolski vikariat. Po ustavi z dne 18. septembra 1925 je v Čile cerkev ločena od države, a na toleranten način (čl. 10).⁶³ Čile vzdržuje diplomatsko zvezo s sv. stolico.

26. **Argentiniya.** Prebivalcev je 11,846.000. V državi je ena nadškofija in deset škofij; misijonskega ozemlja ni. Državna ustava iz l. 1853 (dopolnjena l. 1860 in 1898) priznava katoliški veri privilegiran značaj, čl. 2 namreč določa: »El Gobierno federal sostiene el culto Católico Apostólico Romano.« Državni kongres pripušča nove redovniške družbe in odloča o finančni podpori za misijone v državi (čl. 67, n. 15 in 20 ustave).⁶⁴ Argentiniya vzdržuje diplomatsko zvezo s sv. stolico.

(Konec prihodnjic.)

Problem jetike v Sloveniji.

Dr. Simoniti Lojze, zdravnik zdravilišča na Golniku.

To, kar se je godilo pri drugih narodih severne in zapadne Evrope pred dobrimi tridesetimi leti, se dogaja danes pri nas. Problem jetike ni več samo polje, ki bi zanimalo le zdravnike, ampak je postalo predmet razmišljanja že za širši sloj naroda, zlasti izobražencev, javnih delavcev in javnih ustanov. To je razveseljivo dejstvo in nas lahko navdaja z upanjem, da bomo tudi mi v tej borbi dosegli zaželjene uspehe. Problem jetike ni samo strogo znanstveno vprašanje, ki bi se dalo rešiti z izključno zdravniškimi merami, ampak je eminentno socialni in narodnostni problem radi značaja bolezni, ki nosi v sebi vse znake prave ljudske bolezni.

V tem svojem sestavku bom skušal orisati vprašanje jetike predvsem s socialno-zdravstvenega in narodnostnega stališča.

⁶³ Tekst pri Ottaviani, o. c. II, 346/7.

⁶⁴ Tekst pri Ottaviani, o. c. II, 340/1.

Že takoj v začetku moram podčrtati, da gre tu za vprašanje, ki vkljub najmarljivejšemu trudu zdravnikov in socialnih higijenicov še ni rešeno in tudi najbrž še dolgo ne bo. Na tem polju ni mogoče operirati z že gotovimi izsledki in sklepi. O čemer se bomo pomenili, so pač le vpogledi in izgledi, ki so neobhodno potrebni za razumevanje bistva te ljudske bolezni. Kot socialno bolezen — izraz je menda prvi rabil sociolog Grotjahn — moramo razumeti bolezen, ki je v svojem postanku in poteku odvisna od življenjskih pogojev, ki v njih živi človek kot član človeške družbe in ki od svoje strani zopet vpliva na to družbo. Socialni pogoji se pogostoma istovetijo s pojmom gospodarskih. So pa samo del njih, gotovo pa je, da so gospodarske prilike eden najvažnejših činiteljev, ki so odvisni od njih tudi socialni in zdravstveni momenti družbe.

Izredno zanimivo postane vprašanje jetike, če pogledamo v zgodovini dolgo pot, ki spremlja po njej ta morilka človeštvo od pradednih dni do danes. Zgodovina te bolezni se neverjetno dobro ujema z zgodovino človeštva in njene civilizacije. Poznali so jo Indijci, tudi Egipčanom ni prizanašala, kar nam pričajo raziskavanja na mumijah. Prav tako je bila dobro znana Perzijcem in Kitajcem. Glede Slovencev navaja Valvasor v svoji obširni knjigi, da je eden izmed vzrokov umiranja Kranjcev. V svoji zgodovini nekako tako-le pravi: »Kranjska ni prepolna bolezni, toda tudi brez njih ni. Med njimi vladajo različne telesne slabosti. Od bolezni razne mrzlice, sušice in pljučna jetika poleg protina in božjasti.«¹ Zgodovina nam tudi pove, da se je jetika širila vedno po potih civilizacije in je bila nekako njeno nujno zlo. Civilizacija, ki jo prinaša s seboj, nam zopet daje sredstva, s katerimi se moremo uspešno boriti proti njej in se ji upirati. V tem pogledu smo napravili velik napredek v zadnjih petdesetih letih, odkar je nemški zdravnik našel začetnika in povzročitelja te bolezni. Od tedaj je medicinska znanost napravila v tem pogledu velik korak dalje in danes moremo trditi, da se da uspešno boriti proti tej bolezni in da ni upravičeno ono resignirano črnogledstvo, ki vsaki borbi vzame potreben polet in nujen optimizem.

Pred nadaljnjim razmotrivanjem moramo izpregovoriti še nekaj o bistvu jetike.

Jetika je nalezljiva bolezen, povzročena od bacila, ki ga je odkril pred petdesetimi leti Robert Koch. Prenaša se največ od človeka na človeka in se lahko naseli v vsakem organu človeškega telesa. Možna je tudi okužitev potom hrane, posebno z mlekom okuženih krav, a je vendar ta način redkejši in epidemiološko komaj pride v poštev. Najpogosteje se naseli v pljučih in se odtod širi dalje, če dobi za to

¹ Valvasor III., str. 322.

primeren teren. V civiliziranih državah Evrope je velika večina ljudi okuženih s tuberkuloznim bacilom (80—90%), toda le majhen del je tudi v resnici bolan. Da pride do pravega obolenja ne zadostuje samo Kochov bacil, ampak je nujno potrebno, da ta najde primerna tla, kjer se lahko razvija. Temu pojavu pravimo dispozicija. Ta je lahko prirojena ali pridobljena zaradi zunanjih okoliščin, n. pr. zaradi bede in z njo združenih težkih življenjskih prilik. Toda naj bo beda še tako huda, stanovanje še tako tesno in vlažno, telo še tako oslabiljeno, jetike ne more nalesti, kdor se ni okužil s Kochovim bacilom. Glede dednosti same si medicinska znanost še ni povsem na jasnem in ni še izrekla zadnje besede. V glavnem se trdi, da jetika ni dedna bolezen v pravem pomenu besede, marveč se podeduje le nagnjenje do obolenja.

*

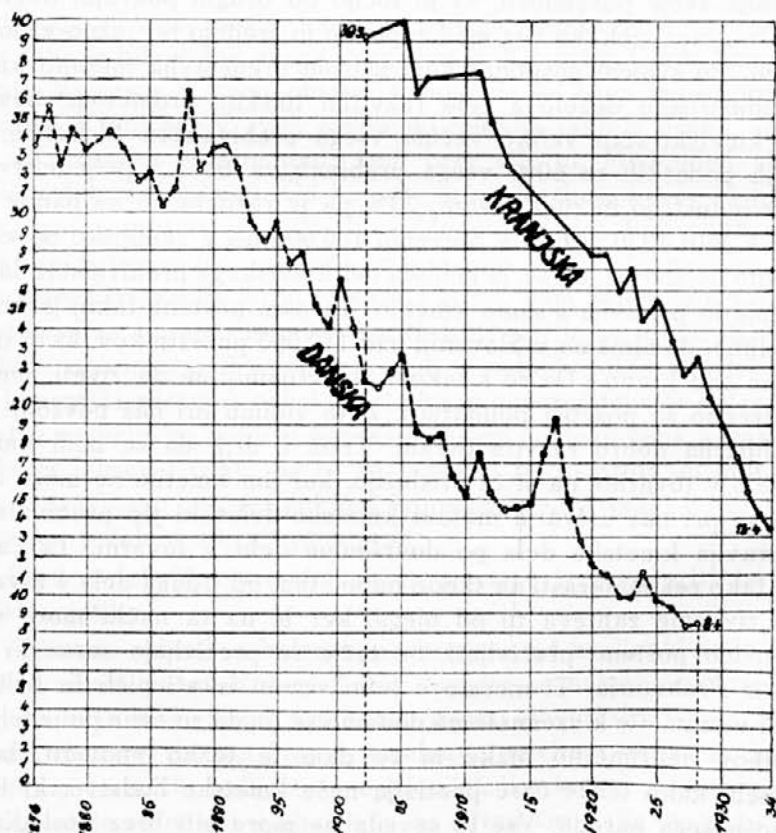
Če si ogledamo problem jetike v Sloveniji, dobimo kaj zanimivo sliko. Zaradi geografske lege in socialno-gospodarske strukture ima Slovenija svoje posebnosti, ki jo ločijo od drugih pokrajin Jugoslavije. Ona tvori nekako vez med zapadno in srednjo ter južno-vzhodno Evropo. Po svojem gospodarskem ustroju predstavlja mešano kmetško-industrijsko deželo z zelo razvitim tujskim prometom. Seveda tvori kmetški stan veliko večino vsega prebivalstva Slovenije. Po zadnjih podatkih se 60% vsega prebivalstva bavi s poljedelstvom, 20% z industrijo in rudarstvom, 20% pa je razdeljenih na ostale poklice. V letu 1930 je bilo v Sloveniji 160.000 hiš z zemljiško posestjo. Žalostno dejstvo je, da se le majhen del kmetškega prebivalstva lahko vzdržuje in preživlja s samo kmetijo. To nam postane takoj jasno, če pomislimo, da nimamo v Sloveniji nad 110.000 posestnikov, ki bi imeli vsaj po eno kravo.² Da se s takimi »kmetijami« ne da živeti, menda ni potrebno še posebej poudarjati. Zato vidimo pri nas povsod, kjer je industrija dobro razvita (Kranj, Tržič i. dr.), da se mali kmetje zatekajo v tovarno, da si tu prislužijo, kar jim kmetija ne more dati. Tako se pri nas ustvarja mešani kmetško-delavski tip prebivalstva, ki opravlja kmetška dela po dovršenem delu v tovarni. Ta čas si mora tako rekoč ukrasti na škodo odpočitka, od trdega dela v tovarni. Toda življenje zahteva to od njega, ker le na ta način more sebe in družino pošteno preživljati. Še težje se preživljajo sezonski delavci iz Prekmurja. Ti morajo v letni sezoni iskati pičli in trdi zaslužek v tujini. Če k vsemu temu dodamo še to, da so cene poljedelskih pridelkov neprimerno nizke in se dajo le težko vnovčiti, bomo razumeli, kako težke čase preživlja naše kmetško ljudstvo, ki tvori večino našega naroda. Vse to seveda ne more biti brez posledic na

² Filip Uratnik: »Pogledi na družabno in gospodarsko strukturo Slovenije.«

zdravstvene razmere. Da imajo te razmere poseben vpliv na obolelost in umrljivost po jetiki, je razumljivo. To si bomo še posebej ogledali.

V civilizatornem in kulturnem oziru stoji Slovenija brez dvoma na isti stopnji kakor Srednja Evropa. Radi tega se tudi v problemu jetike v glavnem približujemo Zapadni in Srednji Evropi, dasi imamo svoje posebnosti, ki se jih bomo dotaknili tekom razprave.

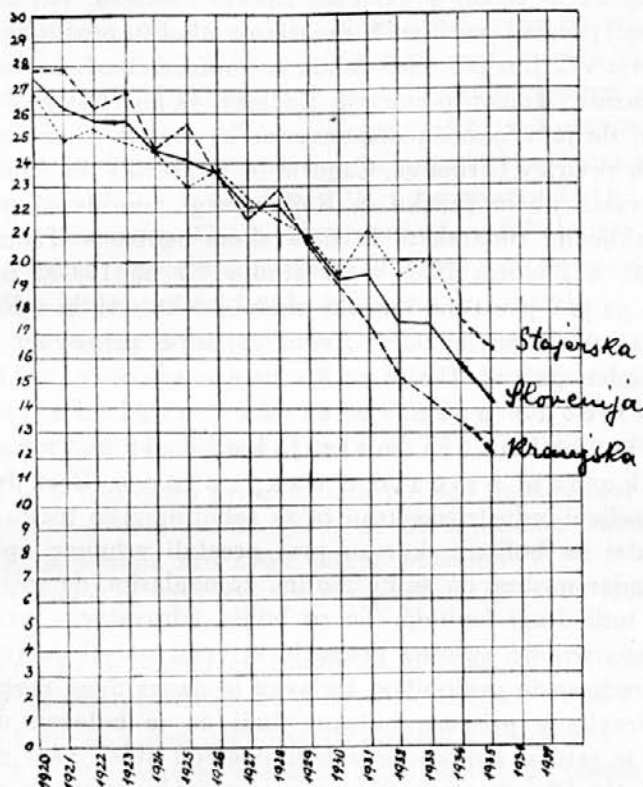
Če si ogledamo statistike zadnjih desetletij, opazimo, da umrljivost za jetiko pri nas stalno pada. Je pa vendar še vedno dvakrat tako velika kakor pri Dancih, Angležih in drugih naprednejših narodih Evrope. Tablica štev. 1 nam pokaže, kako je jetika gospodarila pri nas in pri Dancih od leta 1876 do 1936. Za predvojna leta imamo kolikor toliko zanesljive podatke le za bivšo Kranjsko. Radi tega prinašam podatke le za njo in ne za celo Slovenijo. Mislim vendar, da to bistvene slike v celoti ne spremeni. Podatki iz bivše Štajerske iz predvojne dobe ne vzdržijo kritike glede zanesljivosti, zato jih nisem prinesel.

Razvoj umrljivosti za jetiko na Kranjskem in Danskem od leta 1900 do 1934 računano na 10.000 prebivalcev.

Iz prve tabele so razvidni podatki za bivšo Kranjsko od leta 1905 dalje. To leto zaznamujemo pri nas najvišjo točko umrljivosti. Od tedaj umrljivost stalno pada in je v letu 1936 dosegla 13,4 na 10.000 prebivalcev. Če primerjamo obe črti vidimo, da je padanje umrljivosti v obeh deželah približno isto, le da mi korakamo z zakasnjem tridesetih let.

Oglejmo si sedaj umrljivost za jetiko v Sloveniji v povojnih letih. Po zanesljivih podatkih, zbranih od Higijenskega zavoda v Ljubljani, dobimo to sliko.

Umrljivost za jetiko v Sloveniji v letih od 1920 do 1935, računano na 10.000 prebivalcev.

Na tabeli števil. 2 je razvidno, da je umrljivost na Štajerskem večja kakor na Kranjskem in da tudi na Kranjskem pada hitreje. Če primerjamo podatke posameznih okrajev (srezov) Slovenije, moremo ugotoviti, da je jetika bolj razširjena v skoro izključno kmetijskih okrajih. Tako okraji kot so Murska Sobota, Dolnja Lendava, Dolenjska z Belokrajino imajo dokaj višje številke umrljivosti kakor pa skoro pretežno industrijski okraji. Tako vidimo, da je umrljivost

v radovljiškem okraju najmanjša in da je znašala v letu 1935 10.45 na 10.000, v kranjskem okraju 13.50, v okraju Murska Sobota 19.20, v okraju Dolnja Lendava 18.20 na 10.000 prebivalcev. Omenim naj, da se podatki o umrljivosti tudi ujemajo s prekužnim indeksom prebivalstva. Tako je dr. Furlan Tomaž preiskal šolske otroke v Prekmurju in v radovljiškem okraju in enako ugotovil največjo okuženost po jetiki ravno v Prekmurju. — Iz tega se vidi, da jetika posebno gospodari v izključno kmetijskih okrajih, medtem ko je njena umrljivost v industrijskih krajih kakor so Radovljica z delavskim centrom na Jesenicah in Kranj s Trzičem znatno zmanjša. Isti pojav mi je potrdil tudi pregled umrljivosti za jetiko v okolišu protituberkuloznega dispanzerja v Trbovljah, kjer delam in vodim natančno evidenco vseh tuberkuloznih obolenj in smrtnih slučajev. Iz poročila za leto 1935 je razvidno, da je v okolišu dispanzerja, ki sestoji iz skoraj izključno delavskih revirjev (Trbovlje, Zagorje in Hrastnik) ter mešanih kmetško-delavskih občin (Laško in Rajhenburg), umrljivost najmanjša v skoraj izključno rudarskem in delavskem centru v Trbovljah s 6.1 na 10.000, v Zagorju 10.6, v Hrastniku 7.7 na 10.000 prebivalcev. Največja pa je v pretežno kmečki občini Laško s 15 in v Rajhenburgu s 14.9 na 10.000 prebivalcev. Čemu naj torej pripišemo ta na prvi pogled čuden pojav? Do nedavnega smo mislili, da je naše kmečko prebivalstvo v pogledu jetike na boljšem kakor industrijsko delavstvo, gornje številke nam pričajo o nasprotnem. Brez dvoma imajo gosto naseljeni industrijski kraji že za seboj najvišjo točko umrljivosti in so sedaj na boljšem, ker so prej prestali vrhunec epidemičnega vala. Vendar mislim, da se ne motim, če naglasim, da so k temu pripomogli tudi drugi činitelji. To so boljša zdravstvena preskrba, socialno zavarovanje, splošna prosveta in večji smisel delavca za higienske predpise in pridobitve. Delavcu je danes dana možnost, da se more zdraviti v primeru bolezni, tudi če je bolezen dolgotrajna, kakršna je jetika. Koliko se v tem pogledu stori, nam pričajo najboljše izdatki Okrožnega urada za zavarovanje delavcev v Ljubljani. Od prvega julija 1922 do 31. decembra 1933 je ljubljanski OUZD izdal za bolezenske podpore 330 milijonov dinarjev. Od tega zneska odpade na jetiko 20%, to je 62 milijonov. Iz teh za naše razmere ogromnih številke se vidi, da je jetika v resnici največje zlo socialnega zavarovanja, saj ga najbolj obremenjuje. Vkljub temu, da se izda za zdravljenje in pobiranje jetike med delavstvom čedna vsota, letno šest milijonov dinarjev, je to le del tega, kar bi bilo neobhodno potrebno storiti, da bi ublažili bedo tuberkuloznega delavstva. K temu dodajamo, da ne morejo biti brez slabih posledic za zdravje delavca skrajno nizke mezde, ki so v nekaterih industrijskih obratih naravnost

nezadostne za življenje. Jasno, da si delavec potem ne more privoščiti primerne hrane in zdravega stanovanja. Vse to pa so činitelji, ki imajo močan vpliv na nastanek, potek in razvoj vsakovrstnih bolezni, posebno pa jetike. Znano in dognano je dejstvo, da jetika posebno bujno gospodari in žanje med siromašnimi sloji in ji stari niso brez vzroka nadeli nelepi epiteton: pestis pauperum. Tako je Peller ugotovil, da je na Dunaju l. 1919 umiralo za jetiko v siromašnem X. okraju štirikrat toliko ljudi kakor v bogatem I. okraju. V letih 1924-25 je bila umrljivost v revnih okrajih Berlina od 13.2 do 15.8, v bogatih okrajih 8.2 do 9.9 na 10.000 prebivalcev. Kakšen vpliv imajo stanovanja na potek tuberkuloze, nam povedo podatki Williamsa, ki je na Angleškem proučeval ta problem. Na 10.000 živih je umrlo za jetiko v družinah: s 4 ali več stanovanjskimi prostori v Grenooku 8.7, v Glasgowu 7, v Edinburgu 5.6; s 3 stanov. prostori v Grenooku 10.6, v Glasgowu 12, v Edinburgu 11.1; z 2 stanov. prostora v Grenooku 17.9, v Glasgowu 18, v Edinburgu 14.1; z 1 stanov. prostorom v Grenooku 22.2, v Glasgowu 24, v Edinburgu 22.5.

Brouardel je proučeval razmere v Parizu in je ugotovil, da je umrljivost za jetiko pri družinah, v katerih je bivalo:

- 1—2 osebi v eni sobi 20 na 10.000 prebivalcev;
- 3—5 oseb v eni sobi 29 na 10.000 prebivalcev;
- 6—10 oseb v eni sobi 32 na 10.000 prebivalcev;
- z več kot 10 osebami v eni sobi 79 na 10.000 prebivalcev.

Kako je v tem oziru pri nas, nam povedo te številke:

Dr. Konjevič trdi za Beograd, da 51% jetičnih bolnikov nima svoje sobe, 36% nima niti svoje lastne postelje.

Prof. Čepulić je ugotovil, da v Zagrebu 37% vseh jetičnih nima niti svoje postelje.

Dr. Prodan je dognal za Ljubljano, da ima od 105 kužno-bolnih jetičnikov 46 svojo posteljo, to je le 40%. Od ostalih 60%

- jih spi še z eno osebo v isti postelji 25 bolnikov;
- jih spi še z dvema osebama v isti postelji 24 bolnikov;
- jih spi še s tremi osebami v isti postelji 22 bolnikov;
- jih spi še s štirimi osebami v isti postelji 12 bolnikov;
- jih spi še z več kot štirimi osebami v isti postelji 6 bolnikov.

12 teh revežev sploh nima postelje.

V Trbovljah sem ugotovil sledeče:

Od 98 odprto kužno bolnih bolnikov jih živi v lastni sobi le 10;

- v sobi še z eno osebo spi 10 bolnikov;
- v sobi še z dvema osebama spi 22 bolnikov;
- v sobi še s tremi osebami spi 17 bolnikov;
- v sobi še z več osebami spi 24 bolnikov;

28 bolnikov pri ugotovitvi bolezni ni imelo niti svoje postelje. To so tako žalostna dejstva, da se jih mora sramovati v dno duše prav vsak, ki ima še kaj čuta ljubezni do bližnjega v sebi. Da je v takih razmerah pobijanje tuberkuloze skrajno otežkočeno, če že ne nemogoče, mora biti pač jasno vsakemu laiku. Tudi je nujno in nikako čudo ni, da nam izumirajo cele družine. Te razmere kričijo po uredbi, ki naj bi preskrbela tudi najrevnejšemu delavstvu zdrava in človeka dostojna stanovanja. Brez tega je vsako delo za pobijanje tuberkuloze le polovično in celo brez uspeha.

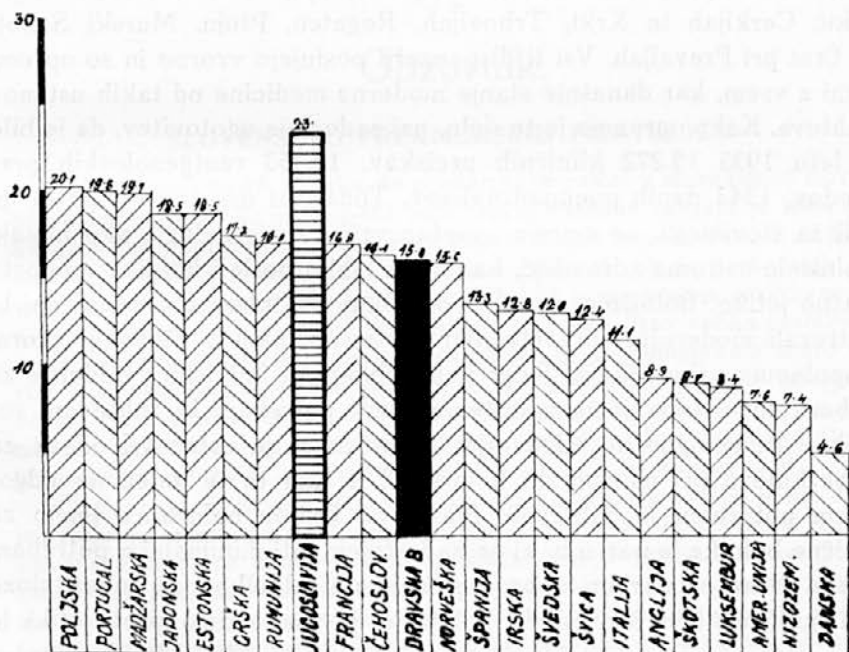
Oglejmo si sedaj razmere pri našem kmetu! Ugotoviti moramo, da kmet nima še te sicer pomanjkljive preskrbe, ki jo ima delavec, in da je v slučaju bolezni popolnoma prepuščen samemu sebi. Pri današnjih težkih razmerah, ko je kmet gospodarsko popolnoma na tleh in komaj živi, si pač le v največji sili privoščiči zdravnika. Da bi se mogel izročiti dolgotrajnemu zdravljenju v bolnišnici ozir. v zdravilišču, ni niti misliti. Ako k temu dodamo še prirojeno konservativnost in skepso, ki je tipična za kmeta, nam postane sedanjí njegov položaj jasnejši in razumljivejši. Tako vidimo, da bolnik gara in dela, dokler je še kaj sile v njem. Zdravniku se pokaže šele tedaj, ko ta potem nima drugega posla, kakor da ugotovi nepopravljivo stanje in ga s par tolažilnimi besedami pošlje domov, oziroma v bolnišnico, da tam dokonča svojo težko življenjsko pot.

Iz že opisanih statističnih podatkov se torej vidi, da je pri nas sedaj jetika najbolj razširjena ravno med kmetiskim prebivalstvom. Radi tega je nujno, da oblastva posvetijo vso pažnjo temu dejstvu in da se tudi našemu podeželju posveti največja pozornost z ustvarjanjem protituberkuloznih ustanov. Storití se mora vse, da bo našemu kmetškemu človeku, pa tudi bajtarju, dana možnost, da se bo zdravil in da mu ne bo treba spraviti svoje majhne, za življenje družine potrebne kmetije na boben. Kako naj se to izvede, je pač vprašanje zase, ki bi zahtevalo obširnega študija. To je vprašanje, za katerega se morajo zanimati oblastva, predvsem naše občine in banovina.

V Sloveniji umrje vsako leto približno 2000 ljudi za jetiko. Na vsakega takega mrliča moramo računati povprečno 3 bolnike; tako imamo pri nas približno 6000 bolnikov, ki nujno rabijo pomoči. To so večinoma mlade moči v najlepši dobi, ko bi morale biti v življenju najaktivnejše in najproduktivnejše. So pa obsojene, da hirajo in umirajo večinoma brez prave zdravniške oskrbe. Izgube, ki na ta način nastanejo, nočem ocenjevati s številčnimi merili. Ne verjamem namreč, da se dajo le približno oceniti, ne glede na to, da se človeško življenje ne more oceniti z banalnimi številkami. Gmotna škoda, ki nam jo zadaja jetika s svojimi 2000 mrtvimi in 6000 bolniki, je vsekakor ogromna. Vsak si lahko zase izračuna, koliko to da izgubljenih de-

lovnih dni in koliko znese denarja. Poleg tega so stroški za vzdrževanje tolikega števila kroničnih bolnikov v resnici veliki, kar nam izpričujejo izdatki Okrožnega urada za zavarovanje delavcev. Toda tudi z narodnostnega vidika ze to velika izguba. Saj smo že poudarili, da jetika jemlje svoje žrtve večinoma med mladino in s tem uničuje možnost ustvarjanja novih družinskih ognjišč. Koliko skritih in očitih talentov je med njenimi žrtvami, nam priča zgodovina polpretekle in sedanje dobe. Vsakemu našemu šolarčku je znano, da je za jetiko pomrlo veliko število naših pisateljev, umetnikov in talentiranih javnih delavcev: Jurčič, Kersnik, Grohar, Kette, Murn, Kosovel itd. itd.; da so take izgube za narodno kulturo neprecenljive, je pač vsakomur razumljivo. To občutijo veliki narodi; kaj naj rečemo še mi, ki smo majhni in nosimo s seboj tragiko malih narodov? Ti morajo strniti res vse svoje sile, da pridejo iz življenjskega boja s čim manjšimi izgubami. Nam mora biti vsaka družina dvakrat bolj dragocena, vsak talent stokrat potrebnejši kakor velikim, številčno močnejšim narodom.

Kljub težkim prilikam, ki se moramo z njimi boriti, in vrzelim, ki zijajo v našem socialnem skrbstvu, moremo mi Slovenci z nekakim ponosom beležiti, da stojimo v borbi proti jetiki v Jugoslaviji daleč pred ostalimi pokrajinami naše države. Tudi v pogledu umrljivosti smo daleč pred njimi in smo na isti črti z napredno Češkoslovaško. Najlepše nam to kaže sledeča tablica.

Umrlijivost za jetiko v raznih evropskih državah in deželah.

Da stojimo v borbi proti tuberkulozi tako visoko in da moremo beležiti lepe uspehe, gre zasluga predvsem Protituberkulozni zvezi, ki je v teku petletnega obstoja pripravila moralne in gmotne predpogoje za organizacijo vse borbe. Ta gre programsko po načrtani poti in leto za letom izpolnjuje vrzeli v protituberkuloznem skrbstvu. Seveda bi vse to delo ne bilo možno in ne imelo takih uspehov, če bi Zveza ne našla pri kr. banski upravi polnega razumevanja. Prav tako sodelujejo pri tej borbi OUZD, Bratovske skladnice in nekatere občine, ki z denarno pomočjo vzdržujejo, oziroma pomagajo pri vzdrževanju protituberkuloznih dispanzerjev, ki tvorijo osnovne matice vse borbe proti jetiki na terenu samem. Žal, da država ne sodeluje v isti meri, le dva dispanzerja v celi banovini sta v njeni oskrbi. Odkar imamo pri kr. banski upravi še poseben referat za pobijanje jetike, je cela borba zadobila še večji razmah in se vrši po točno določenem načrtu, ki je vsaki taki akciji nujno potreben. Ker smo reven narod in ne moremo razpolagati z velikimi denarnimi sredstvi, si je naša organizacija ubrala pot do najcenejšega in vendar uspešnega izhoda. Izkušnja drugih narodov so pokazala, da so za pobijanje jetike najprimernejši in najbolj učinkoviti protituberkulozni dispanzerji, ki z razmeroma malimi sredstvi vršijo ogromno razpoznavno in zdravstveno nalogo. Takih dispanzerjev imamo v Sloveniji dosedaj trinajst in sicer: v Ljubljani, Mariboru, Celju, Kranju, na Jesenicah, v Kamniku, Cerkljah in Krki, Trbovljah, Rogatcu, Ptuju, Murski Soboti in Črni pri Prevaljah. Vsi ti dispanzerji poslujejo vzorno in so opremljeni z vsem, kar današnje stanje moderne medicine od takih ustanov zahteva. Kako ogromno je to delo, naj zadostuje ugotovitev, da je bilo v letu 1935 15.272 kliničnih preiskav, 12.353 rentgenoloških pregledov, 1343 danih pneumotoraksov. Toda, vsi dispanzerji, pa če bi bili še številnejši, ne morejo uspešno vršiti svoje naloge, ako nimajo bolnišnic oziroma zdravilišč, kamor bi lahko poslali bolnike z odprto kužno jetiko. Bolnišnic, oziroma oddelkov za tuberkulozne, ki naj bi ustrezali modernim zdravstvenim zahtevam, nam v Sloveniji skoraj popolnoma primanjkuje. Sicer ima ljubljanska bolnišnica oddelek za tuberkulozo, toda je nezadosten in tudi potrebam in zahtevam sodobne ftizeologije ne odgovarja. Na novo se je ustanovil odsek za tuberkulozo pri mariborski bolnišnici, a tudi ta še daleč ne odgovarja potrebam in zahtevam Maribora. Ostale bolnišnice imajo za jetične bolnike le par sob, ki ne zadostujejo niti minimalnim potrebam kraja. Brez primernih, dobro opremljenih oddelkov za tuberkulozo pri ljubljanski in mariborski bolnišnici je vsako delo proti jetiki le polovičarsko. Ravno tako morajo imeti vse podeželske bolnišnice vsaj par dobro urejenih sob, ki naj ne služijo samo za izolacijo umi-

rajočih, ampak naj bodo primerno opremljene tudi za zdravljenje, kakršno zahteva danes medicina.

V Sloveniji imamo sicer za jetične tri zdravilišča, ki so znanstveno na takem stališču, da ne zaostajajo za inozemskimi, toda večina naših bolnikov se jih ne more posluževati radi previsoke oskrbnine. Zato je nujno potrebno misliti, da bo vsaj eden izmed naših sanatorijev postal res ljudski in dostopen našim revežem. Ravno tako nam primanjkuje še eno zdravilišče za otroke, ki naj bi se priključilo morda zdravilišču na Golniku kot poseben paviljon. Na ta način bi bilo z relativno malimi stroški tudi v tem oziru poskrbljeno. Pametno bo tudi misliti na graditev visoko-alpanskega zdravilišča za kostno jetiko. Mislim, da bi bilo tudi iz finančnih ozirov rentabilno, saj bi bilo to edino te vrste v naši državi, in na Balkanu sploh. Brez dvoma bi mogli računati, da bi mnogo naših ljudi, ki sedaj iščejo zdravja v takih dragih inozemskih zavodih, ostalo doma.

Ne domišljam si, da sem naštel vse, kar rabimo za popolno protituberkulozno organizacijo, omenil sem pa le to, kar je res nujno in v danih razmerah tudi izvedljivo. Moj in vseh, ki pobijamo sovražnico človeškega zdravja, ceterum censeo je in ostane: nujno potrebno je sodelovanje ne samo poklicnih naših javnih ustanov, nego celega naroda v borbi proti jetiki. Le na ta način bomo dosegli one uspehe, ki so jih dosegli drugi naprednejši narodi.

Obzornik.

SLOVENSTVO PREKMURSKIH PISATELJEV.

V 2. desetletju 18. stoletja, še preden se je pričel v slovenskem slovstvu proces preporoda, ki je pospešil tudi razvoj narodne zavesti, je izšla prva knjiga v prekmurskem narečju. Politična in kulturna osamljenost majhnega števila Slovencev v madžarski državi je bila vzrok, da so prekmurški Slovenci ustvarjali samostojno književno delo, ki je po svojem jezikovno-razvojnem značaju organičen del slovenskega slovstva. Prav velika osamljenost sredi tujega jezikovnega in kulturnega okolja, ki je onemogočala skoro vsak stik s slovenskim narodnim jedrom, je omogočala velik vpliv tujejezične večine na kulturno usmerjenost slovenske manjšine. Ker se je pa prekmursko književno delo kljub takim razmeram obdržalo v dobi dve sto let, je zanimivo ugotoviti narodnostni značaj te književnosti.

Književno življenje majhnega jezikovno kulturnega okoliša v tuji državi izpričuje že samo po sebi narodnostno usmerjeno prizadevanje. Žal, da slovenska literarna zgodovina do zadnjega časa ni preiskovala vsebinskih značilnosti prekmurske knjige, pri čemer bi našla njeno zvezanost z osrednjo slovensko knjigo in mnogo znakov slovenskega narodnostnega značaja. Godilo pa se je nasprotno, da so Madžari smatrali prekmurske slovenske pisatelje za svoje, pri čemer so prezrli ne le njihov slovenski jezik, marveč tudi vse ostale dokaze njihove narodnosti.

Obsežno delo »Magyar irók élete és művei« (Življenje in delo madžarskih pisateljev), ki ga je sestavil Seinnyei József, obravnava tudi prekmurske pisatelje, dasi skromno. Najvidneje pa se je v znanstvenem delu zavzemal za madžarstvo naših pisateljev Melich János v Bibliografiji vendske (slovenske) književnosti na Madžarskem (A magyarországi vend (szlovén) nyelvű irodalom bibliográfiája), Magyar Könyvszemle 1902, 426—449. Na te nedokazane trditve se je skliceval v politične namene Mikola Sándor (A vendség multja és jelene, gl. ČZN 1932, 57). V uvodu svoje bibliografije priznava Melich, da so prekmurski Slovenci v županiji Vas in Zala »slovansko ljudstvo, ki imenuje svoj jezik ‚slovenski jezik‘ ... (ki) spada v skupino južnoslovanskih jezikov in najsorodnejši so mu štajerski in ostali Slovenci avstrijskih dednih dežel«. Vendar pa se Melich stalno poslužuje na prvem mestu oznake »vend«. Njegovo prisvajanje prekmurskih pisateljev za Madžare pa se glasi: »Preiskavanje književnosti teh Vendov je po mojem prepričanju predvsem naloga madžarske znanosti. Njihova dela so povečini plod madžarskega tiska in delo s telesom in z dušo madžarskih ljudi, pisana v madžarskem črkopisu. O luteranskih pisateljih je mogoče reči, da je marsikateri bil med šolanjem v Sopronu član sopronskega plemenitega madžarskega društva«. Ta ali oni je mogel tu dobiti veselje do pisanja; o tem in onem vemo, da je prijel za pero na nagovarjanje madžarskih ljudi. Mihalla Barla je nagovarjal naš pisatelj Kis János, da je pripravljaj pesmarico, Mikloša Küzmiča pa je somboteljski škof Szily János pregovoril, da je dal katoliškim Vendom v roke knjigo v lastnem jeziku. Madžarstvo teh pisateljev vendskega jezika dokazuje razen njihovega pokolenja (?) tudi to, da je večina (?) izmed njih kaj napisala tudi v madžarskem jeziku. Ta književnost je v splošnem predvsem verska; Štefan Küzmič in Aleksander Terplan sta zato prevajala Novi zakon in psalme, da bi njuni verniki imeli v rokah kaj v lastnem jeziku. Jurij Cipot je 1829 zato izdal molitvenik, da bi tudi tisti lahko molil, kdor razume samo vendski jezik.

Stavil sem si namen, da v sledečem prikažem v časovnem redu, kolikor je to mogoče, vendske knjige teh madžarskih ljudi, ki so bili pod madžarskim vplivom ... K delu me je priganjalo tudi to, da ne le madžarska, marveč tudi slovanska znanost ne pozna naše vendske književnosti. Edino Küzmičevo ime je poznano in vsaj omenjeno v Pypin-Spasovičevi literarni zgodovini, v Šafaříkovi Geschichte in Ottovem Slovníku« (n. d., str. 427).

Melichova trditev, da so prekmurski pisatelji »s telesom in z dušo madžarski ljudje«, je v nasprotju z njegovim prižnanjem slovanske narodnosti ljudstva, iz katerega so izšli. Tudi tuje pobude ne odločajo narodnosti, toda Melich pozna le dva taka primera, pri katerih pa je treba vedeti, da gre za pobudo iz verske vneme. Glede Mikloša Küzmiča je treba poudariti, da Szilyjeva pobuda ni bila glavni vzrok njegovemu obilnemu delu. Dokazuje nam to poleg del samih njegovo pismo Szilyju z dne 1. marca 1779, kjer vzklika: »Naj vidi Vandalijsa (= »Slovenska okroglina«) vsaj ob koncu stoletja svoj jezik v tisku, ki ga še nikoli ni videla, razen v delu iz saksonske Halle mojega (sorodnika?) soimenika, pridigarja v Surdu« (SBL I, 598). — Trditev, da je »večina« prekmurskih pisateljev tudi v madžarsščini kaj spisala, je nedokazana. Melichovi primeri o zadnjih treh pisateljih pa naravnost pobijajo njegovo glavno misel, saj dokazuje, da prekmurski Slovenci niso mogli rabiti madžarskih knjig. Da pozna slovanska znanost samo Küzmičevo ime, to ni veljalo tudi l. 1902., če smatramo tudi slovensko znanost za slovansko.

O madžarskem vplivu ne najdemo pri prekmurskih pisateljih — razen pri Košiču 1833 — niti besede, pač pa vsebujejo njihova dela mnogo dokazov za to, da so se čutili Slovence in da so bili istega pokolenja z »Vendi«, ki imenujejo svoj jezik »slovenski«. Naslovi knjig, poznamenovanja jezika, v katerem so knjige pisane, nazivanje ljudstva, vsebinski in jezikovni stiki z osrednjo slovensko književnostjo trdno dokazujejo, da so imeli prekmurski pisatelji slovensko zavest.

Slovensko ime v naslovih knjig je pogosto zlasti pri šolskih knjigah. Najdemo ga že pri prvi ohranjeni prekmurski knjigi »Abecedarium Szlowenzsko...« iz 1725 (gl. posnetek v V. Novak, Izbor prekmurske književnosti, str. 4). Mikloš Küzmič je naslovil svoj abecednik »Slovenski silabikar« (okoli 1780). Neimenovanega pisatelja (»Abecedar slovenski« je izšel 1786. Doslej neznan zgodovinar je naslovil svoj rokopis iz prve polovice 19. stoletja »Starine železnih in zalajskih Slovencev«. Jožef Košič imenuje svoje vzgojno delo »Zobrisani Sloveni Slovenka med Mürov i Rábov« (okoli 1846). Janoš Kardoš je naslovil prevode abecednikov iz madžarščine »Slovenske nove knjige čtenjá« (1872) in »Navod vu slovenske ABC-ske i začetnoa čtenjá kniga« (1873).

Še pogosteje so rabili narodnostni naziv za oznako jezika svojih del. Štefan Küzmič ugotavlja v svojem prvem delu »Vöre krstšanske kratki návuk« (1754) pomanjkanje »Slovenskoğa düševnoğa pisma« (str. 3a, gl. Novak, n. d., str. 23), to je književnosti. Prvo zvezo narodnostnega naziva v zvezi z jezikom najdemo v Küzmičevem prevodu Nouveğa zákona 1711, ki je »zdaj oprvič z Grčkoga na stari slovenski jezik obrnjeni...« Naziv »stari slovenski jezik« so prekmurski pisatelji mnogo rabili, tako Mikloš Küzmič v prevodu evangelijev 1780 in v ponatisih; njegova »Kniga molitvena« iz 1783 je od 1864 dalje dobila dostavek »staroslovenska« in ljudstvo jo še danes naziva »staroslovenska kniga«; tudi njegova prireditve svetopisemskih zgodeb (po 1780) je označena s tem izrazom. Prav tako tudi »Molitvi, na stari slovenski jezik obrnjene« (1868) itd. Težko je reči, zakaj so rabili ti pisatelji izraz »stari slovenski«, ker so pisali v živem ljudskem jeziku in ker starocerkvenoslovenskega jezika niso poznali. Najbrž so rabili ta naziv radi kakega naziranja ali kake slutnje o »starini« svojega jezika, o čemer pa nič gotovega ne vemo. — Aleksander Terplan je označil svoje »Knige žoltarske« (1848), da so »slovenčene«, enako so označene njegove »Dvakrat pédesét in dve Bibliske historie« (1878) in četrta izdaja Küzmičevega Nouveğa zákona (1883). »Novi Abecedar« je neki L. S. P. S. »na slovenski jezik preobrno« (1820). Podobno je Peter Kolár »Malo biblio« (1898) »na slovensko obrno«.

Med prekmurskimi Slovenci je še danes ohranjeno narodno ime v prvotni obliki Sloven, pl. Slověnje. Tudi v knjigi najdemo le to obliko poleg Slovenci. Mihael Sever je posvetil svoj »Réd zveličanstva...« (1747) »Lüblénomi slovenskomi narodi, šteri evangeličansko vöro vadlue...« (str. 2). To mesto je prvi doslej znani zapis tega izraza v slovenski knjigi. — Tudi Štefan Küzmič imenuje v »Vöre krstšanske kratki návuk« svoje čitatelje »Slovenski narod« (str. 5a). V Predgovoru Nouveğa zákona imenuje Küzmič svoje rojake »naši Slovencev«. — Mikloš Küzmič imenuje 1780 ozemlje svojega narečja »Okroglina Slovenska«. — Pisatelj »Starin« imenuje svoje rojake »Slovene« in »Slovenke«, pokrajino pa »naše Slovensko«, »naša Slověnšina«. Iste nazive rabi tudi Jožef Košič v prevodu madžarske slovnice (1833) in v »Zobrisanem Slovencu in Slovenki«. V zadnjem delu imenuje mladino »Slovenstva mladike« (str. 16).

Košič je edini med našimi pisatelji, ki je rabil za Slovence naziv »Vandal, vandalski« (v madžarski slovnici), a le dvakrat.

Za izjave o slovenski in slovanski skupnosti v pretežno nabožni književnosti ni bilo dosti prilike, a najdemo jih vendar. Najobširneje se je izrazil Štefan Kūzmič v Predgovoru Nouvega zakona. Vse Slovane naziva »Slovenski narod« in jih našteva po deželah; tu je podal tudi izjavo o narodnostni skupnosti »Kranjcov i dolnji Štajercov... z našimi Vogrskimi vu Železnoj, Sala i Šomočkoj stolici bodoučimi sloveni«, o katerih vseh je sodil, da so ostanki Vandalov. Obširno se je razgovoril tudi o slovenskih protestantskih pisateljih XVI. stoletja, o hrvaških prevodih sv. pisma, med ostalimi Slovani pa omenja prevod lužiškosrbske biblije. Prav radi priznanja sorodstva ne vsebujejo nikake ostrine nadaljnje Kūzmičeve besede, v katerih odklanja vse te prevode radi posebnosti jezika »naši Vogrski slovenov«. — Stik z ostalim slovenskim ozemljem izpričuje tudi anonimno »Starišinstvo i zvačinstvo« iz 1807, ki imenuje »Lublanske dolé«.

Poleg izrazov toplega odnosa do lastnega naroda in vneme za književnost v njegovi besedi vsebujejo dela prekmurskih pisateljev tudi ostre opombe o Madžarih. »Starine« neprijazno kažejo prihod Madžarov, jih imenujejo »divje črejde magyarske«, »magyarsko nečlovejstvo«. Košič ob nagovarjanju, naj se njegovi rojaki uče madžarskega jezika, ne pozabi dostaviti, da s tem noče »na pokapanje vašega maternoga jezika zapelavati«. V »Zobrisanem Slovenu...«, pa uči, da »vogrski razbojnički cifrasti gabánje i krančáki (klobuki) so dragi ino se poniznomi sloveni nevda, o« (str. 44) V »Zgodbah vogerskoga kralstva« pa opisuje prihod Madžarov podobno kot »Starine«: »Panonske dobroute so pri etoj priliki ovohali, ž njih železo i lejpolične ženske polúbili, na štere so si sledkar zmirom zobe brúsili... po gorivzetji nezbroyenih slovenskih rejčih med svoje so svoj sloki jezik oboगतili, šteri je lih vu psúvanji ino preklinjanji premožen bio; od lejpjeh slovenskih žensk so lepše sine ino čeri zadoubili« (str. 7—8).

Stike z deli pisateljev osrednjih pokrajin izpričuje poleg Kūzmičevih podatkov o protestantskih pisateljih tudi jezik prekmurskih pisateljev. Pri nekaterih pisateljih moremo določno pokazati, da so sprejemali besede iz del osrednjih pisateljev. M. Sever rabi v »Redu zveličanstva« oblike, ki jih prekmursko narečje ne pozna, n. pr. pozni (28), hidič (27), vselej (27), proč (63, 86), tátov (83), počne (83), steza (85, 93), prietno (87), daješ (56), verujem (58), zopet (51), hotenje (54); dokazati moremo, da je vzel iz Dalmatinove Biblije čujte (25) in maščoval (15). Tudi pisavo končniškega — I je najbrž povzel po slovenskih pisateljih.

Protestantske pisatelje so gotovo čitali tudi Stefan Kūzmič, Al. Terplan in J. Kardoš.

Pomemben tekstovni in jezikovni vpliv izpričuje Košič v delu »Zobrisani Sloven i Slovenka«, kjer je priredil več poglavij po Slomškovi knjigi »Blaže in Nežica« (gl. ČZN 1934, 160); rabil pa je tudi čitanko Petra Musija. Besede, ki jih je Košič vzel iz Slomška in drugih štajerskih pisateljev, so n. pr. pismenka, slova, pasuha, molek, vesolni itd. Košič je gojil tudi osebne stike n. pr. s Cafom i. dr.

Osebne stike s slovenskimi pisatelji in znanstveniki so gojili tudi drugi prekmurski pisatelji, n. pr. J. Borovnjak. Kūzmičeva »Knjiga molitvena« je v poznejših izdajah v pesemskem delu predelana in pomnožena po mariborskem Vencu svetih pesmi.

Slovenski usmerjen je bil tudi Jure Agustič, ki je živel v Buda-
pešti in pisal madžarske povesti, toda svoj list »Prijatelj« je v sedemdesetih
letih pisal v gajici — v začetku z madžarskim črkopisom — in v jeziku, ki
se je približeval knjižni slovenščini. V gajici je izdal tudi »Prirodopis« (1878),
katerega jezik se tudi približuje knjižni slovenščini, vsebinsko pa se nasla-
nja na Erjavčevo »Živalstvo«.

Vsi ti podatki dovolj določno kažejo, da so se prekmurski pisatelji
v 18. in 19. stol. čutili Slovence in da je na nje bolj vplivala slovenska kakor
madžarska knjiga.

Vilko Novak.

Ocene.

Milica Stupan: **Teško vzgojliví otroci.** Maribor 1936. Založba
»Žena in svet«.

Že takoj v predgovoru izrazi pisateljica svoje razredno gledanje na
družbo, vzgojo in njene pojave, kar se potem v knjigi vseskozi obnavlja.
Zlasti se čuti v njej vpliv Freudizma, ki ga pisateljica tudi obrazloži
in po svoje ocenjuje. Freudizem z njenimi dostavki je oni nauk, na kate-
rega je oprla in iz katerega je izvedla S. vsa poglavja knjige, ki so raz-
deljena v dva dela. V prvem delu razpravlja splošno o težko vzgojljivih
otrocih in obravnava psihološke struje sedanjosti glede na težko
vzgojlive otroke (Freudova psihoanaliza, Adlerjeva individualna psiholo-
gija, behaviorizem i. p.), pri čemer očita Freudu, da še premalo upošteva
vpliv socialnih razmer in da ne jemlje spolnosti kot del socialnega vpra-
šanja (14), po svoje tolmači tudi Adlerjevo teorijo in ji odreka poziti-
vni korelativ k čutu manjvrednosti, kar najde ona v stremljenju po
oblasti (kaj pa je z Adlerjevim gonom po samouveljavljanju?), in končno
upravičenost naziva »individualna psihologija«, češ da je vseskozi anti-
individualna in da vodi »naravnost v filozofsko strujo dialektičnega ma-
terializma« ter so se prav zato še najbolj proletarci zavzeli zanjo (15).
»Dočim pa meni dialektični materializem, da bo treba spremeniti prej
družbo, potem šele ljudi, zaključuje Adler v svoji polemiki s Freudom,
da je treba najprej spremeniti in pripraviti ljudi, potem šele ustvariti
brezrazredno družbo, kar pa je v nasprotju z vsemi njegovimi izvajanji
in zaključki, po katerih je človek samo produkt družbe in ne obratno.«
(16.) Pisateljica se ne strinja z Adlerjem tudi v tem, ker ne pripisuje ded-
nosti večjega vpliva na duševnost (17). Zato so ji načela individualne
psihologije (Adlerjeve, kakor jo ona pojmuje) služila le bolj za oporo, da
je preko njih prišla do novih vidikov, n. pr. do zveze čustva manjvrednosti
z dednimi slabostmi, do porazdelitve napak pripadajočemu tempera-
mentu itd. V nadaljnjem podaja S. pretirano freudovsko pojmovanje spol-
nega gona v projekciji na prva otroška leta (20—1), kar se ji zdi posebno
za duševni razvoj težko vzgojlivega otroka pomembno. Ne strinja se S.
s posplošitvijo čuta manjvrednosti na vse otroke, temveč je mnenja, da
velja le za težko vzgojlive (34). V splošnem se po individualni psiho-
logiji nagibljejo predvsem telesno obremenjeni, razvajeni ter zapostavljeni
in osovraženi otroci k težko vzgojljivim tipom. S. razmotriva potem o
vplivu kazni, nakar obravnava posamične vrste težko vzgojlivega otroka,
kot so: vzorni, propali, zločinski otrok, otrok raznih temperamentov;
otrok z govornimi motnjami, prebavnimi nepravilnostmi, nevrotičnimi

znaki; otrok, ki moči posteljo, tatinski, lažnivi in spolno živahni otrok V poglavju o »vzornem« otroku se pisateljica navdušuje za tkzv. normalnega, masnega otroka proti individualnemu. (O tem sem se izrazil že v »Slov. učitelju« ob oceni knjig SŠM iz l. 1934.) Sploh se ogreva S. za družabni, kolektivni tip otroka, za kar navede svoje razloge (67). Vendar bi bilo treba globlje študije o individualnosti ter socialnosti otrok, ki bi gotovo prve ne zametala, saj se iz nje poraja duhovna osebnost. Dobro pokaže pa pedagoški postopek s propalim ali zločinskim otrokom (77—9), vendar presoja pri obravnavi tatinskega otroka vse preveč iz čuta manjvrednosti, na kratko obravnava pa važnejše činitelje (pohlep po denarju, lakomnost, pomanjkanje i. p.). Pri spolno živahnem otroku ji služi Freud (146—150). Za vzrok, da jih toliko odpove v ljubezni in zakonu, navaja pomanjkanje življenjskega pogauma (153). Knjigo sklene z opozorilom na svetopisemsko veselje nad najdeno ovco, ki jo primerja s težko vzgojljivim otrokom. Pisateljici je treba priznati popularen slog. Moti le izraz »posmatranje, posmatrati«, ki se vleče skoz knjigo, in tudi »duševni stav« ni naš. Ob koncu navaja literaturo. — Z nazorom pisateljice ni v skladu verska vzgoja, zato se poslužuje izključno razumskih in socialnih vzgojnih metod. Oblikovno je knjiga prenatrpana, vsebinsko težko pregledna in prebavna ter marsikje nejasna. V pedagoški knjižnici pa je vseeno izpolnila vrzel, saj problem čutijo starši doma, učitelji in vzgojitelji v šoli in družbi sploh.

E. Bojc.

Dela Otona Župančiča. I—III. Uredil Josip Vidmar. Izdala Akademsko založba v Ljubljani. 1936.

Prvih izdaj Župančičevih pesniških zbirk že dolgo ni dobiti na trgu in najbrž je pesnik iz tega razloga neposredno po vojni izdal iz njih izčrpen izbor pod naslovom »Mlada pota«. Danes je ta pesniška antologija že razprodana, enako pa tudi zbirka »Naša beseda«, ki jo je ob pesnikovi petdesetletnici l. 1929 uredil Fran Albrecht, izdala pa založba »Svet«. Akademsko založba je radi tega pravilno začutila vrzel, ki se na našem trgu že nekaj let sem čuti, in jo je izpolnila s tem, da je pričela lani izdati Župančičevo zbrano delo.

Doslej so izšle tri knjige pod gori navedenim naslovom in uredništvom. V 1. knjigi imamo zbrane v glavnem pesmi iz zbirk »Čaša opojnosti«, »Čez plan« in »Samogovori«. Zbirka se začinja z obema mottoma zaključno »V teh težkih dneh« (Čez plan) in »Predaj se vetrom«. Knjigi je dodana fotografska podoba pesnika na umetniškem papirju. 2. knjigo krasijo uvo doma umetniška priloga z Župančičevo risbo drevesa in faksimiliranim pesnikovim odgovorom njegovemu sinu zastran naše, t. j. človeške usode. Ta knjiga obsega celotno gradivo iz zbirke »V zarje Vidove«, izbore iz »Pisanic« ter »Lahkih nog naokrog«, celotnega »Cicibana«, »Sto uganek«, Paberke, to je večidel doslej še neponatisnenih pesmi iz nekoliko starejših let, »Jeralo«, ter »Epigrame in napise«.

Na začetku 3. knjige imamo faksimiliran odlomek iz Župančičevega švedskega dnevnika. V ostalem prinaša ta knjiga Župančičeve dramske spise: »Noč na verne duše«, »Veroniko Deseniško« in fragment »Iz nenapisane komedije«.

Glede na težko dostopnost starejših izdaj Župančičevega pesniškega dela predstavlja ta izdaja hvalevredno koncentracijo, ki jo bodo ljudje s pridom uporabljali. Župančič je iz teh knjig lepo pregleden in pomagata

temu še lepi tisk ter priročna oblika. Razen tega je tu več stvari prvič objavljenih, čeprav je že »Naša beseda« imela svoj glavni poudarek na številnih prvoobjavah. Med najzanimivejše pridobitve pa je šteti prilogo k 2. knjigi, v kateri spoznamo Župančiča kot risarja. Motiv, ki ga pesnikovo delo neprenehoma spravlja na dnevni red, to je človeka in njegovega življenja podobo, cilj, namen in usodo, ta motiv je pesnik tudi v risbi fiksiral, poleg Cankarja tedaj spoznamo še Župančiča kot risarja. Hkratu je pesnikovo »upodabljanje« le prispevek k temu, kar je Uvod v antologijo slovenske moderne lirike svojčas pisal o pomenu podobe in podobovitosti v Župančičevi liriki.

Principi, ki so vodili urednika pri delu, so preprosti in jasni in jih je razbrati že iz razdelitve tvarine. Če bi bilo kaj pripomniti, bi najprej to, da ne vemo, čemu se gradivo 1. knjige imenuje »Mlada pota«. Kot »Mlada pota« poznamo Župančičev izbor iz l. 1920. Vidmarjev se od njega razlikuje po tem, da vsebuje okrog 25 pesmi več in da je vrstni red pesmi močno spremenjen. Prav tako izmed podrobnosti ni jasno, čemu je dvakrat natisnjen ciklus »Seguidille«, na str. 19 v redakciji »Čaše opojnosti«, na str. 43 pa tako, kot je v »Mladih potih«. Ali ne bi kazalo potem, če so bili taki in podobni vidiki merodajni za uredbo, tudi drugod ravnati slično? Kot drugo bi bilo pripomniti, da bi bila uredniška oprema (opombe, kazala in kar je še podobnega) lahko nekoliko zgovornejša.

Dela, ki bodo v kratkem pomnožena za 4. zvezek, obsegajoč Župančičeve stvari v prozi, bodo gotovo izpolnila namen, ki jim ga je srečna misel Akademске založbe postavila.

R. L.

Pavel Golia: Pesmi. V Ljubljani, pri Akademski založbi, 1936.

Avtor »Pesmi o zlatolaskah« in »Večerne pesmarice« je izdal pod gornjim naslovom knjigo, ki naj bralcu na maloštevilnih straneh poda izbor najboljšega, kar nam je doslej dala njegova poezija. Uvodna opomba pravi, da so pesmi te zbirke zbrane deloma iz obeh starejših, dalje iz revij »Ljubljanski Zvon«, »Odmevi« in »Sodobnost«, nekaj pa da je takih, ki niso bile doslej še nikjer objavljene. Bežen pogled na »Pesmi« nam pove, da je Golia podal časovno dober pregled svoje poezije, obenem pa še takega, da prihaja tudi pesnikov profil dobro do izraza.

Knjiga ima nekako štiri stavke. V prvem, ki obsega pesmi od 7. do 34. strani, spoznamo Golievo erotično liriko, v drugem od 35. do 60. strani njegove zapiske, glose in aforizme h času ter njegovim aktualnostim, v tretjem na straneh 61—96 nas avtor popelje nekoliko nazaj, v čas svetovne vojne, ujetništva, revolucij itd., v četrtem in končnem na straneh 97—127 pa spoznamo Goliev duhovni obraz nekoliko bližje. Ta kompozicija je jasna in koristna za spoznanje pesnikove lirike.

Predvsem govori iz knjige človek, ki ima silno dobro srce. Kljub bohemstvu, ne, morda ravno radi njega dobro srce. Zato imamo paradoksní pojav, da je Golieva ljubavna lirika zelo nezanimiva in večidel preživeteга tipa. Kajti samo dobro in ljubezni polno srce je zmožno v taki meri kopičiti razna epiteta, govoriti neprestano v emfazi in spreminjati resničnost, da, banalnost, v lirično občutje na ta način, kakor to dela Golia. Mnogokrat nastopajo stvari, ki so čisto nevažne in spominjajo na tolstojanski motiv usmiljenja, giblje se pa vse često tudi na meji nepoetičnega. Mislim, da pesnik sam ne smatra Ure ločitve (30) z njenimi skoraj preveč natančnimi časovnimi določili za dobro poezijo.

Drugačen je Goliev spev v drugem stavku. Posrečen je že koj prvi apostrof na str. 35, retorično sredstvo, ki se ga Golia sploh rad poslužuje. V tem poglavju imamo marsikatero zelo markantno in obenem poetično gloslo k času (43, 47, 48), čeprav pesnik svojega srca tudi v tem žanru ne zataji, kot izpričujejo Ribice (59). Simpatična, a v otožno mračnih tonih naslikana osebna in duhovna situacija človeka, to bo pač pesnika samega, zveni iz zapiskov alkoholika (38), dočim njegova Najnovejša pisarija (49) razodeva oster čut za paradoksalnost in bo nekoč lep prispevek k študiju sociologije današnje poetične forme pri nas. Res je seveda, da se v glavnem čuti prizadeteža le pesnikov osebni izraz in ni v taki meri izoblikovana splošna, objektivna problematika.

Vojni ciklus formalno ni močen tam, kjer gre za upodabljanje močnih kontrastov in gibanj, kajti kako bi to zmogla mehka roka in še mehkejše čustvo? Toda substanco našega pesniškega izraza je Golia vendarle tudi tu obogatil; primeroma na str. 63 (naše duše so valile pred sabo po tleh svojo bolest prepovedano) je vsekakor potreba omeniti. Prav ono neobgljeno, mehko čustvo je pa privedlo Golio do tega, da je stisko vojnega časa — izrazil v legendi. Marijina kapela in Marija v polju (72 in 84) sta dve moderni slovenski legendi, ki ne le da sta med najlepšimi pesnitvami vse knjige, nego tudi sploh med novimi najlepšimi legendami in zvesto v njihovi najboljši tradiciji. Obe sta obogatili našo lirično misel z novimi vrednotami, prva s podobo Marije, ko se sname iz kapele hiteč na bojno polje, in s podobo Jezusa, ki čaka (kako brezkončno čakanje zveni iz pesmi) mater, da se vrne, druga pa s podobo livade, ki pretaka solze. Če se človek spomni še podob iz zadnje Magajnovne legende o Vremški Mariji, vidi, da smo postali že po številu podob spet bogatejši.

Za konec nam odgrinja Golia še svoj duhovni obraz. V njem tli melanholija bohemstva, razpoloženja, ki je bilo v svojem dnu srečnejše nego vse današnje, ki ga je pa prekinila nemila medigra vojne. Od tedaj je vse drugače. Četudi je osnovna razpoloženost duše ista, je vendar barva na zunaj druga, vsega se drži elegičnost, tako zlasti Manifesta (109). Tudi vino, se pravi: alkohol, ne diši s svojo elementarno zdravo, sočno in baročno močjo, nego ima trpek podokus, na koncu neverjetno močno zagreni in zaboli; je pa res, da spadajo Golieve pesmi o njem med tisto našo liriko, v kateri vino eksistira tudi kot resnica in ne samo kot beseda. Ravno po teh svojih straneh pa pesnik ni osamljen in niti ni nov, ima predhodnike, če ne po formi, vsaj po duhu. Bili bi to A. Medved, pri katerem je imelo vino slične barve, A. Hribar in še naši legendisti, anonimni ali znani, ki njih družčino pesnik duhovno nadaljuje. Človek je vesel, da se je na liričnem odru spet pojavil sveti Tomaž, ki je v bistvu čisto star, prastar motiv, toda ker ga že dolgo ni bilo med nami, je zdaj tak, ko da se je pravkar rodil.

Zlasti v četrtem stavku knjige smo priča, kako se osamosvojena pesniška osebnost, ki je svojčas pomedla z narodno in ljudsko pesmijo, nehote sama vrača k njeni formi in osobitosti. V žaru močnega čustvenega doživljanja in v objemu zelo razvitega čuta za epiko snovi nastaja legendarična forma, pri Golii depresivne vrste, kajti poet se s tem svetom ne razume dobro, in zato je elegično podsljikana. Morda bo Golia napisal še mnogo Manifestov in Mrtvaških maršev, toda po tej knjigi bi si človek želel, da bi nam v prvi vrsti dal še legendo, po kakršni nam je zdaj zbudil poželenje.

R. Ložar

Zapiski.

POTA V CERKEV

Živimo v dobi demonsko gigantskih poskusov osnovati in uresničiti nov, popolnoma brezbožen družabni red. Slehera religiozna misel naj bi izginila iz življenja človeške družbe, vsak vpliv, vsaka sled vere v Stvarnika sveta naj bi izginila. Materializem naj bi postal teoretično in življenjsko edina filozofija človeka, na njem pa zgrajen popolnoma kolektivističen družabni red. S tem redom bi se zagotovil človeštvu raj na zemlji v tem življenju, ker posmrtnega materializem itak ne prizna. Zato poskuša dosledni marksizem v zvezi s svetovno organizirano propagando brezboštva in s pomočjo politične sile izriniti iz vsega individualnega in socialnega življenja vse, kar spominja na verstvo, razrušiti vse, kar je nastalo ali je pod vplivom vere. Predvsem ima katolicizem in katoliško cerkev za glavno oviro na poti do tega cilja. Razumljivo je, da je vsa iznajdljivost protiverskega sovraštva obrnjena proti Cerkvi. V tem boju je vsako sredstvo dobro, od laži-znanosti, obrekovanja, smešenja vsega verskega in katoliškega pa do brezobzirnega nasilja. Na drugi strani pa tudi oni, ki se v javnem življenju smatrajo za najmočnejše in najhujše nasprotnike razkrajajočega boljševizma, pojmujejo krščanstvo naturalistično in zato mislijo, da ga smejo prikrojevati in čistiti v zmislu svojih rasno nacionalističnih teorij. Ker vsaj praktično ne priznavajo objektivne nadnaravnosti krščanstva, mislijo, da imajo pravico ustvarjati nove religije, ki bo njih glavno merilo in pravec rasni nacionalizem. Tako po nujnosti osnovnega naturalističnega pojmovanja o krščanstvu vpeljujejo novo poganstvo, ki je slabše od starega. Sigrid Undset poudari zelo točno razliko med starim in novim poganstvom v knjigi *Begegnungen und Trennungen*: »Staro poganstvo je bilo ljubezenska pesem skritega Bogu, poskus približati se božanstvu, katerega bližino je slutilo, novo poganstvo pa je vojna napoved Bogu, ki se je razodel.«

V nekaterih deželah, kjer se sicer politična oblast boja zoper Cerkev naravnost ne udeležuje, pa razne tajne organizacije pridno delajo, da bi med izobraženstvom pa tudi med maso Cerkev naslikale z najbolj temne strani in kot neko le politično organizacijo. Očitek »klerikalizma« naj bi vzel dobro ime vsemu prizadevanju Cerkve. Vse delo Cerkve in njenih predstavnikov v javnem življenju skušajo osumiti s tem izrazom. V imenu najvišjih svetnih vrednot: naroda, države, znanosti,

umetnosti, socialnosti, svobode, miru, celo pod pretevo religioznosti nastopajo proti Cerkvi.

Pri marsikaterem katoličanu je pre-majhna verska zavest združena z nevednostjo vzrok, da ga v tej megli, v katero zagrinjajo različni naturalistični tokovi Kristusovo Cerkev, in ki na videz kljub vsem naporom krščanskega človeštva nevzdržno napredujejo, napada skušnjava tesnobe, malodušnosti, neke neplodne nezadovoljnosti. Nikakor ne mislim, da more versko in cerkveno življenje vsakega katoličana potekati brez vsakega najmanjšega notranjega valovanja v popolnem miru in neprestani svetlobi. Človeška narava, kakršna je, in skrivnost božje neskončnosti, združitev človeškega in nadnaravno božjega v človeku in Cerkvi nujno povzročajo napetosti, ki jih eden veliko globlje občuti kakor drugi. A verski nemir je lahko silen in neprestan, vendar mora biti vera sama primarnejša, globlja in zato tudi v globini srca čustva veselja in miru, ki iz nje izvirajo, ostati in take konflikte reševati brez brodomstva vere ter jih sproščevati v neprestani napor za uveljavljanje krščanstva v dušah in javnem življenju.

V trenutkih skušnjave iz malodušnosti, tesnobe in nezadovoljnosti morejo našo vernost in notranjo življenjsko skupnost v občestvu Cerkve močno poživiti izpovedi konvertitov. Izobraženci različnih narodov, stanov, duševnih dispozicij, ki so po iskrenem iskanju resnice, dobrote in lepote, pritegnjeni po skrivnostnem vplivu Kristusa v Cerkvi, našli pot iz raznih areligioznih ali religioznih nazorov in skupnosti v občestvo katoliške cerkve ali ki so le imenoma in zunanje živeči v njej iz dvoma in indiferentizma zaživeli v zavesti in dejanju kot udje Cerkve, morejo s svojimi izpovedmi ne samo utrditi v nas našo vero in ponos, ampak nam tudi pokazati Cerkev v njeni božanski biti in resničnosti.

Francoski pisatelj Th. Mainage, ki je napisal delo o psihologiji konverzije, je že pred leti izdal tudi knjigo o pričevanju konvertitov (*Les Temoins du Renouveau Catholique*). V tej knjigi je objavil samopripovedi 10 francoskih intelektualcev, ki v kratkih sestavkih opisujejo pot, po kateri so se vrnili v Cerkev, in razloge, ki so jih nagnili, da so znova zaživeli v polnosti krščanstva in v občestveni zavesti Cerkve. Med njimi so Paul Claudel, Francis Jammes, Louis Bertrand, Pierre de Lescure. Nekateri je zbudilo čisto filozofsko in znanstveno razmišljanje, drugi so iz umetnosti in življenja zagle-

dali božji sijaj Cerkve. — To Mainageovo delo je izšlo tudi v hrvatskem prevodu.¹

Novjša in v mnogem pogledu še bolj zanimiva pa je knjiga o konvertitih, ki jo je izdal p. Severin Lamping z naslovom »Menschen, die zur Kirche kamen« in je izšla l. 1935 v založbi Kösel & Pustel v Münchenu. Zbirka obsega samoizpovedi 42 konvertitov iz vseh delov sveta (Nemčije, Rusije, Švice, Holandske, Danske, Norveške, Švedske, Anglije, Francije, Španije, Amerike, Kitajske, Japonske, Indije, Afrike). Nekaj je takih, ki so sicer v katoliški cerkvi bili rojeni, pa so zašli v mladih letih v indiferentizem in nevero, a našli zopet pot nazaj v vero otroških let (n. pr. Claudel, Jammes). Mnogo jih je prišlo iz protestantizma ali anglikanizma, v katerem so resnično religiozno živeli, a so živo začutili njihovo pomanjkljivost v nauku ali v življenjski moči. Živa zavest subjektivistične razcepčnosti v učenju protestantizma in »logika katoliškega nauka me je privedla v katoliško cerkev... in nobeno sekundo še nisem obžaloval, da sem tej logiki sledil« (str. c. 27), pravi p. dr. Exp. Schmidt, ugledni literarni in gledališki kritik. »Na vprašanje, zakaj sem postal katoličan, morem odgovoriti samo z enim stavkom: Ker mi je Bog dal spoznati, da je le v rimsko-katoliški cerkvi celi evangelij Jezusa Kristusa, čisto in nepotvorjeno božjo besedo hrani in oznanjuje« priznava vseučilišni profesor zgodovine in državnostva dr. K. Thieme. Spoznanje nenotnosti protestantskega nauka je tudi znanega izdajatelja dela »Lexikon der Pädagogik« profesorja E. M. Roloffa pripeljalo v katoličanstvo. Njegovi prejšnji prijatelji so označili njegovo konverzijo z romantično čustvenostjo. »Skoro nihče pa se ni domislil, da more mož, ki je veljal za zelo resnega, po desetletnem znanstvenem študiju priti v katoliško cerkev in da mora torej ta cerkev biti nekaj drugega, kakor pa se navadno pripoveduje o njej« (str. 57). Angleškega pisatelja G. K. Chestertonu je h katolicizmu najprej obrnilo to, kar naj bi ga odvracalo od nje, namreč fanatično protikatoliško sovraštvo nekega londonskega knjigararja Kensitta in njegovih privržencev (str. 144 sl.). A vedno več razlogov ima, da je katoličan. Kdor zares temeljito misli, postane katoličan, meni Chesterton.

Iz materializma in ateizma, ki jih je oznanjal še kot univerzitetni profesor, je po dolgem težkem boju in razmišljanju, posebno pa po molitvi svoje zelo verne žene, po njeni smrti našel zopet pot k

¹ Th. Mainage — dr. Fr. Binički, Svjedoci katoliške obnove. Knjige katoliškega života IV. Zagreb 1922.

Božu in Cerkvi nemški Braziljanec dr. E. Backheuser. Z željo za literarnimi motivi je P. Claudel na božični dan l. 1886 šel v Notre Dame de Paris k službi božji in je hipno v popolni jasnosti doživel vero, vendar pa se je še štiri leta boril zoper notranje, umske in čustvene ovire, preden je pristopil k sv. obhajilu. Težka bolezen in prijateljska pomoč P. Claudela je Francis Jammesa prerodila v veselo katoliško življenje.

Glavni tajnik španskih komunistov Matorras, poln socialnega idealizma, je po štirih letih navdušenega in nemirnega dela (1930—1934) spoznal, da je »le v katoliškem socialnem nauku najostrejša in najhujša obsodba vseh izkoriščevalcev delavca«. — Žalosten konec državne cerkve v Rusiji je prof. dr. I. Puzino nagnil k razmišljanju, iz študija zgodovine ruske državne cerkve pa je knez Dimitrij Galicin obrnil svoj pogled h katoliški cerkvi. — Dr. P. T. Tanaka, profesor prava na cesarski univerzi v Tokio, je iz Kantove filozofije preko relativizma prišel do katolicizma. Admiral S. Yamamoto, velik japonski patriot, je v šoli bratov maristov začutil ljubezen, požrtvovalnost in samopremaganje, ki izvira iz vere in se je kljub družinski tradiciji in zasovraženi krščanstva pogumno priboril do katoliške vere. — Zelo značilne so tudi samoizpovedi indijskih konvertitov. Iz nacionalizma se je prenil do pojma o neskončnem bitju in potem do priznanja katoliškega krščanstva L. M. Balasubrahmanian. — Tudi dva sportnika, katerih imena so pred par leti časopisi razglašali, sta v tej zbirki konvertitskih izpovedi: R. H. Metcalfe, ki je l. 1933 napravil svetovni rekord v stometrskem teku, in Knute Rockne, pred leti najboljši nogometaš Sev. Amerike.

S temi podatki seveda nisem orisal psihologije teh konvertitov. Vendar pa je že iz teh slučajev, ki sem jih omenil, dosti razvidno, da ne gre za nikake slabice ali za romantične in nad svetom razočarane sanjače, ampak za intelektualce različnih narodnosti, različnih kultur, poklicev, raznoterih notranjih in zunanjih odnosov do religije in posebej do katolicizma, različnih svetovnih in socialnih nazorov. V sredi sodobnega življenja so stali in še stojijo, nihče jim ne more očitati, da bi bili omejeni. Eno je vsem skupno: iskreno iskanje zadnjih resnic o svetu, človeku in življenju in pripravljenost sprejeti jih, kjerkoli in kakršnekoli so. Zavedali so se, da najvišji zmisel in vrednost življenja ne more biti samo v iskanju in tavanju, zato mimo resnice niso šli z apriorno skepsjo, ampak so jo iskali s spoštovanjem in Resnica se jim je razodela. J. F.

Književni vestniki.

Književne založbe so začele v zadnjih letih svoje knjige naznanjati in priporočati s posebnimi vestniki. Med domačimi založbami omenim v tem pogledu Jugoslovansko knjigarno, Mohorjevo družbo in Akademsko založbo.

Tudi velika nemška katoliška založba Herder & Co. je spoznala važnost tega sredstva za založbo in njegov pomen za kupovalce, da so že v naprej obveščeni o knjigah, ki izidejo. Zato je pričela izdajati vestnik Am Büchertisch v veliki obliki in lepi opremi. V rokah imam tretji zvezek, ki nas seznanja predvsem z religioznimi knjigami Herderjeve založbe in sicer onimi, ki jih založba namerava v kratkem izdati. Uvodni članek dr. J. Maaßena razpravlja o begu pred religiozno knjigo, ki ga je mogoče razumeti le iz nevednosti. Ida Fr. Görres pa piše o zadnji knjigi nedavno umrlega p. Lipperta (Einsam und gemeinsam). Tudi iz tega vestnika je razvidno, kako zelo skrbi Herder za izdajo aktualnih religioznih del. — Vestnik Am Büchertisch pošlje Herderjeva založba zastoj vsakomur, ki ga želi.

I. F.

Publikacije Leonove družbe:

Občni zbor Leonove družbe je cene za nekatere svoje publikacije znatno znižal. Odslej se prodajajo po teh cenah:

Slovenci v desetletju 1918—1928. Zbornik razprav iz kulturne, gospodarske in politične zgodovine. Uredil dr. Josip Mal. Str. 776. Cena broš. 100 Din, vez. 124 Din.

Dr. Fr. Kos, **Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku.** I. knjiga broš. 100 Din, vez. 120 Din (razprodana); II. knjiga broš. 140 Din, vez. 160 Din; III. knjiga broš. 120 Din, vez. 140 Din; IV. knjiga broš. 140 Din, vez. 160 Din; V. knjiga broš. 140 Din, vez. 160 Din. — Kdor kupi vse knjige naenkrat, dobi še 20% popusta od cele vsote.

Dr. Jos. Gruden, **Slovenski župani**, broš. à 8 Din

Dr. Jos. Gruden, **Cerkvene razmere med Slovenci v XV. stol. in ustanovitve ljubljanske škofije**, à 25 Din.

Dr. M. Opeka, **Rimski verzi**, à 10 Din.

Paul Bourget-Kopitar, **Zmisel smrti**, à 20 Din.

Bazin-Iz. Cankar, **Gruda umira**, à 30 Din.

Baar-Hybašek, **Zadnja pravda**, à 20 Din.

P. St. Škrabec, **Jezikovni spisi, snopič** à 5 Din.

Dr. P. Blaznik, **Kolonizacija selške doline** à 30 Din

Dr. A. Gosar, **Kriza moderne demokracije** à 3 Din.

Dr. A. Gosar, **Poljedelska statistika** à 3 Din.

Dr. A. Brecelj, **Seksualni problem** à 3 Din.

Dr. Kolarič, **Miklošič** à 3 Din.

Fr. Zwitter, **Starejša kranjska mesta in meščanstvo** à 24 Din.

E. Bojc, **Slomšek naš duhovni vrtinar** à 6 Din.

Dr. R. Andrejka, **Selški predniki J. E. Kreka** à 20 Din.

Okrožnica **Casti Connubii** à 4 Din.

Okrožnica **Quadragesimo anno** je razprodana.

Naročniki »Časa« dobijo vse knjige 25% ceneje. Naročila naj se pošiljajo na upravo »Casa«, Ljubljana, Miklošičeva c. 5.